

הלכות והליכות ליל הסדר

מפסקי מרן הגאון הגדול רבי שלמה קורח זצ"ל על פי ספריו "עריכת שולחן – ילקוט חיים"

כשיבנה מהרה בית מקדשינו, ושם נאכל מן הפסחים ומן הזבחים כמצוות תורת קדשינו.

עריכת השולחן מבעוד יום. יהיה שולחנו ערוך מבעוד יום, כדי לאכול מיד כשתחשך. [וכל זה חייבו חכמים דוקא בפסח ובשביל תינוקות שלא יישנו, 'להודיע' להם סיפור יציאת מצרים, ואפילו לא שאלו, ובגדולים חיוב סיפור יצ"מ הוא מדין "זכרון"]

הנשים מכינות שולחן הסדר ופורסות עליו מפה עד שיבואו כל בני הבית מן התפילה.

קידוש הלילה. אף על פי שבליל שבת נהגו להקדים התפילה והקידוש, ואפילו עדיין אינו לילה גמור, אבל בליל פסח אין מקדשים אלא עד שתחשך [ובלאו הכי אם עדיין לא חשכה, אינו יכול לאכול מצה שהרי שעה זו שיכת לערב פסח ואסור לאכול מצה].

בני חורין. כל השנה טוב למעט בכלים נאים, זכר לחרבן, חוץ מליל פסח שירבה בכלים נאים (שתילי זיתים).

"זה אילי ואנזהו". צריך להציע מצעות נאים וחשובים שבביתו, להגביר כח הקדושה (מהר"ץ).

דיני הסיבה

יכין מקום מושבו שישב בהסיבה דרך חירות, לזכר שנעשינו בני חורין בלילה הזה.

פלנו מיסבין. האיר רבינו זצ"ל שצריך שייסבו כל החייבין להסב. שאם אחד מן המסובין לא יסב, במקומות שחייבים להסב, הרי כשיאמרו "מה נשתנה" וכו' והלילה הזה פלנו מיסבין הרי זה שקר, לכן מובן כי לבד החיוב להסב מצד עצמו, יש לדקדק בדבר, משום שנאמר "דובר שקרים לא יכון לנגד עיני".

איטר. גם מי שהוא איטר, יסב על צד שמאלו, דסכנה היא להסב על ימינו.

הסיבה לא בהלכה. אם היסב על צד ימינו או על גבו או על פניו, לא יצא ידי חובתו, ודינו כמי שלא היסב [ראה לקמן ד"ה 'לא היסב'].

שעת הדחק. בשעת דוחק גדול יכול להסב על ברך חבירו, אך לא על ברך עצמו [והוא רק באופן שיקפל אחר רגלו כדי שיקפו ברכיו, ואז יהיה שווה להטיית ידו להסב בגבהה].

נשים. מנהגינו שאין הנשים מיסבות, ואפילו החשובות שבהן.

אביל. אביל חייב להסב אפילו תוך שבעה, כיון שפסקה אבילותו.

אביו ורבו. בן אצל אביו צריך הסיבה, ואפילו הוא רבו מובהק (ובימינו לא מצוי גדר רבו מובהק כי רוב לימודנו מהספרים), ותלמיד לפני רבו אסור לו להסב, אלא אם כן נתן לו רבו רשות או שמוחל על כבודו, ותלמיד חכם מופלג בדורו, אף על פי שלא למד ממנו כלום, אין צריך להסב לפניו. [ועיין בסוף הגליון ד"ה 'הי כבוד תלמידך' וגו']

ערב שבת שלפני פסח (שבת הגדול)

סגולה לפרנסה. כתב מרן רבי דוד משרקי זצ"ל בספרו "שתילי זתים" [סוף סימן תל] וזה לשונו: נהגו כל ישראל לעשות לחם, ערב שבת הגדול, הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו, וקורין לו חלת עני, ומחלקין אותו לעניים. ומיום שזלזלו בו נשתלחה מארה בתבואה (שיירי כנסת הגדולה בשם הרא"ש) עכ"ל.

וכתב רבינו זצ"ל – "לע"ד נראה דבזמנינו שאין דרך לחלק לחם לעניים, צריך ליתן להם מעות כדי לקנות להם מה שדחוקים בו, ולהחזיר ברכה ליושנה. ...ואפשר להוסיף טעם אחר מה שנקרא שבת לפני פסח בספרי הפוסקים "שבת הגדול", על פי מה שכתבנו, שסגולת השבת הזאת לשלח ברכה לנותני צדקה לעניים, בערב שבת הגדול" [עריכת שולחן סימן ת"ל סעיף ב']

לקראת ליל התקדש החג

איש וביתו. לא נהגו לעשות סדר משותף, או להתארח [אך חתניו נושאי בנותיו, או בניו הנשואים עם נשותיהם, באים לסדר], וכל שכן אנן בדרי דיתמי שיש לנו להימנע מלהתארח אם יש חשש בכשרות המאכלים.

גם במשך כל ימי חג הפסח נהגו שלא להתארח בבתי אחרים, ויש שבפיהם מורגלא מליצה דבדיחותא: כל אחד עווננו ישא.

רק אלמנות, עניים, ובודדים שאין יכולים לערוך סדר לעצמם, נהגו להתארח.

סדר עריכת השולחן

לא נהוג סידור קערה. אלא בשולחן הסדר שוטחים סביב כל קצוות השולחן ערימות עבות, אחת על גבי חבירתה, צנן [שהוא עולה על שולחן מלכים], מרור, ו'בקדנוס' [היא פטרוזיליה], שכולן שופעות עלים. בתווך מניחים על השולחן מצה שמורה משעת קצירה. בקערה אחת מניחים ביצה מבושלת ובשר צלי [כמנהג המובא בשו"ע, שני תבשילין; אחת זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה] ויש שהניחו גם בשר מבושל [כשיטת הרמב"ם שכתב שני 'מיני' בשר, ולא הזכיר ביצה. ולמנהגינו מפרשים שיטתו שכתב "שני מיני" בזה שמיין אחד מבושל ואחד מינו בצליה] ובקערה אחרת חרוסת. וכן מניחים מלח וחומץ [לשר"ע ושת"ז, שטיבול הכרפס בחומץ או במי מלח, והמלח הוא לטבל בו את פרוסת "המוציא" במלח ולא בחרוסת] ויש שלא הניחו מלח וחומץ [- הנהגים כרמב"ם ומהר"ץ לטבל כרפס בחרוסת, ומטבלים המצה בחרוסת].

אין צורך להביא לפני כל אחד ואחד ביצה וצלי, אלא המנהג להביאם לפני בעל הבית והוא יחלק.

צמחוניים. פסק רבינו זצ"ל – הצמחוניים שאינם אוכלים כל השנה בשר, יכולים לכתחילה לקיים מצוה זו באכילת שני תבשילין חשובים מאוד בזמנינו, ויקיים מצוות זכר קרבן פסח וחגיגה

הסיבה למצוה מן המובחר וחייב הסיבה. מצוה מן המובחר להסב כל הסעודה, וכך נהגו הרוב.

ויש שלא דקדקו להסב אלא במקומות שחייבים הסיבה מעיקר הדין, ואלו הם – בכזית מצה, וארבעה כוסות, ובכורך, ובאפיקומן.

לא היסב. כל מי שצריך להסב ולא היסב, צריך לחזור ולאכול ולשתות בהסיבה, וכשחוזר לאכול ולשתות בהסיבה, צריך לחזור ולברך. ומי שמזיק לו השתייה, אינו צריך לחזור ולשתות כדי להסב.

דיני ארבעה כוסות

הכל נוהגים בארבעה כוסות. ויחידים נהגו כוס חמישי ואומרים עליו הלל הגדול [וארבעה כוסות הם כנגד ארבע לשונות של גאולה, ועצם שתיית היין הוא משום שמחת יום טוב].

הדחת הכוסות. יכין כוסות מהודרים לְמַצַּת ארבעה כוסות, וישטפם וידיחם יפה. ומנהגינו להדיח הכוסות גם לפני שמוזגים כוס שני ושלישי ורביעי משום חיוב מצוה, אם אפשר בלא טורח (מהרי"ץ) ומנהגינו להכין קערת מים קרוב לשולחן ומדיחים בה הכוסות ונמצא שאין טורח בדבר.

ד' כוסות כפֶּרֶךְ ההגדה. אם לא שתה הכוסות עם אמירת ההגדה, אלא שתאם אחד אחרי השני, לא יצא. וצריך להביא עוד שלושה כוסות ולשתותם על סדר ההגדה בברכה.

רציפות הַפֶּרֶךְ. ירא שמים יזהר שלא יפסיק בין ארבעה כוסות בדברים בטלים ושיחה שאינה צורך הלילה [כי ארבעה כוסות הללו כנגד ארבע אותיות השם הקדוש ואין ראוי להפסיק ביניהם, כי הא בהא תליין] (מהרי"ץ בשם האר"י).

גודל הכוס ושיעור רביעית. כל כוס מארבעה כוסות צריך להכיל רביעית יין. ושיעור רביעית למנהגינו הוא שמונים וששה "גרם" בקירוב. (ויש לרבותינו הקדמונים שיעור קטן מכולם שהוא שמונים ואחד "גרם" ומחצה בקירוב – 81.6 גרם)

שיעור שתיית יין. לכתחילה צריך לשתות כל הרביעית, ואם שתה רוב הרביעית, יצא.

מלוא לוגמיו. מלוא לוגמיו של אדם בינוני, הוא שיעור רוב רביעית, ואדם גדול צריך שישתה שיעור רביעית.

החכם עיניו בראשו. אף על פי שמנהגינו ליקח כוס גדולה אפילו כשיעור מאתיים "גרם", מכל מקום אם אין בדעתו לשתות הרבה, צריך שיכין לו כוס קטן כשיעור רביעית, שהוא מעיקר הדין למנהגינו שמונים וששה "גרם", כדי שיוכל לשתות כולו, או לפחות רובו אם אינו יכול. שאם יהיה כוס גדול צריך לשתות כולו ובדיעבד רובו [לצאת לדעת רבינו הרמב"ם ושאר פוסקים שגם בכוס גדול צריך לשתות רובו].

שיעור זמן שתיית היין. צריך לשתות השיעור של כל כוס וכוס שלא בהפסק גדול בינתיים (רמ"א) **ביאר רבינו זצ"ל** אבל בהפסק מעט רשאי ולע"ד גם אינו בדרך ארץ שישתה בבת אחת ממש, וגם כן אינה שתיה דרך חירות, ולצאת לכו"ע ישהה בין לגימה ולגימה כשיעור לגימה עד שיבלענו, שהוא שיעור קטן מאוד ושל דרך ארץ.

מילוי הכוס. אפילו כוס גדול שמחזיק הרבה רביעיות, מצוה מן המובחר למלאת כולו, ומעיקר הדין רשאי למלאות רובו.

ברכה על ארבעה כוסות. יש נוהגים: לברך על כוס ראשון של קידוש ועל כוס שלישי של ברכת המזון, אע"ג שכל כוס מצוה בפני עצמה, כיון שאין הסח הדעת לא יברך על כל כוס וכוס (שתילי זיתים וכשר"ע). **ויש נוהגים:** לברך על כל כוס וכוס, שהרי כל כוס מצוה בפני עצמה, ועוד, שקריאת ההגדה היא הפסק בין הכוסות (מהרי"ץ וכרמב"ם והגאונים)

זמן ברכה אחרונה על היין. כולם נוהגים לברך ברכה אחרונה "על הגפן" רק אחרי כוס רביעי. והטעם, דאמנם כל כוס וכוס בפני עצמו מצוה, אבל סוף סוף מְצַוֵּת הלילה בארבעה כוסות, ואם יברך ברכה אחרונה על כוס ראשון וכן על שני ושלישי, נראה כמי שכבר השלים חובתו, ואינו כן, דאין המצוה נגמרת רק אחר כל הארבעה.

שתיית יין למי שמזיקו. מי שאינו שותה יין מפני שמזיקו או שונאו [כלומר צער של נזק כצער של שנאה שהוא צער קל] צריך לדחוק עצמו ולשתות כדי לקיים מצַוֵּת ארבעה כוסות ומברך עליו.

שתיית יין למי שיפול למשכב ה"ז. מי שיין מזיקו ומעלה לחץ דם' או גורם לו 'מגרנה' או כל עניין שיפול למשכב, פטור משתיית יין, כי לחץ דם גבוה עלול להכניסו לסכנה, ואם לא יזיקו מיץ ענבים או יין צימוקים או יין יבש, חייב לשתות ארבעה כוסות מהם. ואם גם אלו יזיקוהו, יכול לצאת ידי חובתו במשקה שעושים מדבש, או בכל מה שנחשב חמר מדינה, אם אלו לא יזיקוהו. (ובירה פשוט שזה חמץ)

חולה סכרת בארבעה כוסות. חולה סכרת שאם ישתה יין צמוקים או כל יין אחר ואפילו חמר מדינה, תעלה לו רמת הסוכר, פטור לגמרי מן הכל. ואם יין יבש אינו מעלה לו את רמת הסוכר, חייב לשתות ארבעה כוסות יין יבש.

דין מי שאין לו יין או שאינו יכול לשתות יין כלל. מי שאין לו יין וגם חמר מדינה אין לו בליל פסח, או שאינו שותה מפני שהוא מזיק לו, כגון חולי הסוכר, נוטל ידיו בברכה ומקדש על הפת, דהיינו שמקדים לברך המוציא במקום ברכת הגפן, שקודמת לברכת קידוש, ומניח ידיו על הפת [כשם שאוחז בכוס שמקדש עליו] עד שיגמור ברכת הקידוש, וברכת קידוש קודם לברכת "על אכילת מצה", לפי שהקידוש תדיר, ומברך "על אכילת מצה", ואוכל פרוסת המוציא. ואחר כך אוכל שאר ירקות (כרפס) בלא נטילת ידים, ועושה טיבול ראשון, ויאכל הירק עם מעט מצה. ומכסה השולחן וקורא ההגדה מן "בבהילו" וכו' עד "גאל (גואל) ישראל". ומברך על המרור ואוכל. ואחר כך כורך מצה ומרור ואוכל בלא ברכה. וגומר הסעודה וכל הסדר כרגיל.

לשאל רופא ירא שמים. כל מה שהיקלנו למי שהיין מזיקו וכן למי שאכילת מצה מזיקה לו, זה ודאי לאחר שרופא מומחה יאמר שזה יגרום לו אפילו ספק סכנה, וצריך לשאל רופאים מומחים יראי שמים, ואם יש רק רופא שלא נוגע ללבו משקל המצוה וחומריתה, יש לשאל אותו לפני פסח לא בהקשר לקיום המצוה אלא כמסיח לפי תומו, מה דעתו על שתית יין ואכילת מצה וכיוצא בזה, שאז תשובתו תהיה ישרה, ללא פניות, ובמקרה כזה אפשר לסמוך עליו.

יין של שביעית

קידוש ביין שביעית. יין של שביעית מבושל, ספק אם אפשר לקדש עליו בשבת או לקחת ממנו לארבעה כוסות, לפי שנעשה באיסור, שהרי בישולו ממעט, ולכולי עלמא עבר ביין זה על הדין לאוכלה ולא להפסד, ועוד שלדעת הרמב"ם יין מבושל פסול לקידוש כיון שאינו ראוי לנסך על גבי המזבח.

עבר זמנו. יין של שביעית שעבר זמן בעורו ולא ביערו, אינו יוצא בו ידי חובת ארבעה כוסות.

זמן הביעור. זמן ביעור ענבים או יין, הוא ערב יום טוב ראשון של פסח בשנה השמינית.

ערב יום טוב בשנה השמינית. בערב יום טוב ראשון של פסח בשנה השמינית, יכול להשאיר לו ולכל אחד מבני ביתו שיעור מזון של שלוש סעודות מן היין, ויוצאים בו ידי חובתם. וארבעה כוסות יין, הם השיעור לכל אחד. והשאר, או מבערו, או מחלק לשכיניו שיעור מזון שלוש סעודות לכל אחד ואחד.

הפקר היין. הלכה פשוטה כדעת הפוסקים שמצנת ביעור פירות שביעית, היא על ידי שמפקיר הפירות בפני שלושה, ואחר כך יכול גם הוא לזכות בהם. לפיכך בערב יום טוב ראשון של פסח בשנה השמינית, יפקיר היין של השביעית בפני שלושה, ואחר כך יזכה בו, ויוצא בו ידי חובת ארבעה כוסות. [ודלא כהרמב"ם, שסובר שהביעור אוסרו וטעונון שריפה וכו'.]

קידוש

הסדרת הקידוש בביהכ"נ. מסדירין את הקידוש בבית הכנסת, כדרך שמסדירין את התפילה כדי שיהא שגור בזריזות בפי המוציא ידי חובת השומעים. וכן להזכיר סדר הברכות המיוחדות.

קידוש ליל הסדר. לדעת בעל "מאור האפילה" מחכמי הקדמונים, קידוש ליל הסדר הוא מן התורה (ולדעת הרמב"ם מדרבנו).

תְּרוּמַת הַבְּדִילָנוּ. למנהגינו שאומרים בקידוש "תְּרוּמַת הַבְּדִילָנוּ" וכו', יוצאים בזה ידי חובת הסיפור מן התורה, שהרי כמעט כל נוסח ההגדה נזכר בו בקיצור [ומהרי"ץ בעץ חיים חלק ד' דף ט, ב, כתב, קבלה בידנו שנוסח "תרומה" הוא מרבינו סעדיה גאון, ע"כ. ואכן בסידור המיוחס לרס"ג יש הנוסח הזה, אם כי לא נשמע שהוא מחברו, אלא העתיק נוסח זה כשאר העתקותיו, נוסח התפילה].

כוס ראשון. מוזגים כוס ראשון. ומנהגינו שאחד מוזג לכולם את היין, דרך חירות. וגם מוזג לעצמו ולא מקפידים שאחר ימזוג כוסו של המוזג. ומתחיל גדול המסובין בחכמה, ומקדש.

שהחיינו. לפני שישתה מהכוס מברך "שהחיינו", בין בליל יום טוב ראשון בין בליל יום טוב שני של גלויות. ואם לא בירך שהחיינו בליל ראשון, מברך כל שבעה [באחד מימי החג]. ואפילו בירך בליל ראשון ולא בירך בליל שני של גלויות, מברך כל שבעה [באחד מימי החג], וכן הדין בכל יום טוב.

ליל פסח במוצ"ש. כשחל ליל פסח במוצאי שבת, קודם "שהחיינו", אומר ברכת הנר והבדלה.

שכח להבדיל. שכח להבדיל ולא נזכר עד שהתחיל ההגדה, ישלים ההגדה עד גאל ישראל ואחר כך יבדיל. ואם נזכר קודם ההגדה, יבדיל על כוס בפני עצמו, שהרי מן הדין יכול לשתות בין כוס

טעם בעיקר. חולה שתהיה לו עגמת נפש שאינו מקיים מצוה כשאר אדם, יכול לשתות יין שנמזג באופן שיש לו רק טעם יין, ויסמוך על רבינו תם שסובר "טעם בעיקר", וגם יכול לשתות רובו, ובשיעור 81.6 גרם ולחולה חשיב לכתחילה [ויברך "בורא פרי הגפן". כך אמר לי רבינו זצ"ל – העורך].

הקיא את היין. שתה יין והקיא, כגון שהוא "אלרגי" ליין, יצא ידי חובתו. ואע"פ שחסר דין חירות, כיון שנגע היין בגרונו ובא למעיו, יצא. וכמו שאם בלע מצה, יצא. ומה שמקיא אנוס הוא וקיים המצוה, אע"פ שאינו מן המובחר.

יין אדום. מצוה לחזר אחר יין אדום מפני שדרכו להיות משובח מן הלבן, וכן הכתוב אומר "אל תרא יין כי יתאדם" ועוד יש רמז לאדום זכר לדם שהיה פרעה שוחט בני ישראל, אבל אם הלבן יותר משובח מהאדום לוקח יין לבן.

יין הראוי לנסך על גבי המזבח. המנהג כדעת הרמב"ם שלא עשו יין מבושל או מעורב בדבש או סוכר, ואם אין לו, יכול לקחת יין מבושל או מעורב בדבש או סוכר, כדעת מרן השולחן ערוך.

יין מפוסטר. יין מפוסטר, ספק הוא אם דינו כיון מבושל, ונפק"מ שאם אין דינו כמבושל, הגוי אוסרו כדין יין נסך. ומאידך לרמב"ם מקדש עליו [כשלא אסרו גוי] ואם נאמר שהוא כמבושל לשיטת הרמב"ם אין לקדש עליו, מאידך גוי לא אוסרו, מדין יין נסך.

יין צימוקים. במקום שאין יין, המנהג לקחת יין צימוקים לארבעה כוסות.

בני חוץ לארץ. מי שדר בחוצה לארץ שחייב לעשות הסדר בשתי הלילות, ואין לו אלא ארבעה כוסות, יקח את כולם בלילה הראשונה.

שלום בית. אם אין לו מעות אלא או לקנות נר למאור [– נר שבת ויום טוב] או לקנות יין לארבע כוסות, עדיף נר למאור, משום שלום ביתו.

כוס שפיו צר. לכתחילה אין ליקח כוס שפיו צר בשיעור שלא יוכל לשתות רביעית כאחד.

סומא. סומא אפילו מלידה חייב בכל המצוות האמורות בתורה, ומוציא אחרים ידי חובתם.

נשים. נשים חייבות בכל המצוות הנוהגות בליל הסדר, מפני שהן היו עיקר באותו הנס שבזכות נשים צדקניות נגאלו אבותינו ממצרים. לפיכך, נשים השוות מכוס קטן שאינו מחזיק רביעית, לא יצאו ידי חובתן.

קטנים. קטנים שהגיעו לחינוך, חייבים בארבעה כוסות, כדין כל הגדולים. והקטנים שלא הגיעו לחינוך, מחלקים להם יין בכוסות קטנים [בשיעור חצי רביעית], ואפשר שהטעם – שיתמהו וישאלו מה נשתנה שנותנים להם יין.

לעורר הילדים לשאול. אין נוהגים לחלק קליות ואגוזים לתינוקות, ואין חוטפים מצה זה מיד זה, ובכתבי יד כתוב שיש לחלק לתינוקות אגוזים ולוזים, והעיקר הוא לעשות שינוי בלילה זה לעורר הילדים לשאול. ולדין שמכסין השולחן, הוא במקום עקירתו, וזה השינוי שעושים.

ראשון לשני, ולא ימתין עד אחר ההגדה. ואם נזכר באמצע הסעודה, מבדיל באמצע סעודתו על הכוס. ואם היתה דעתו לשתות יין תוך הסעודה אינו מברך עליו "בורא פרי הגפן". ואם נזכר אחרי ברכת המזון, אומר הלל והבדלה על כוס אחד (עיין עריכת שולחן תעג ז).

נוסח הקידוש. כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא, הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו. אם חל בשבת אומר "יום השישי, ויכולו השמים" וכו'. יש אומרים גם "מזמור לדוד ה' רועי לא אחסר" וכו'. ואח"כ אומר "סברי מרנן" והשומעים עונים "לחיי", ומברך "בורא פרי הגפן" וברכת "אשר קדשנו מכל עם" וכו'. ובליל פסח כשמגיע עד "ויפארנו" ממשיך "תרומה הבדילנו מכל עם" וכו' עד "חקים ומצוות טובים", וממשיך "ותתן לנו" וכו' עד "ליציאת מצרים". וממשיך "ויבחר בו" עד "לבני יידי" ומסיים "כי בנו בחרת" וכו' "ברוך אתה ה' מקדש" וכו' (וכשחל במוצאי שבת מוסיף ברכת הנר והבדלה) ו"שהחיינו".

יש נוהגים: לומר "מזמור לדוד ה' רועי לא אחסר" וגו', ובשבת ממשיכים "ויכלל". **יש שלא** נהגו לומר המזמור. ואם חל בשבת יש שהתחילו מ-"ויכלל". ואח"כ אומר "סברי מרנן" ועונים: "לחיי".

ומורי זקני מוה"ר עמרם קורח זלה"ה – לא נהג לומר "סברי מרנן" כשהוא עם בני הבית בלבד, כיון שלא נחה דעתו שיאמר לאשתו וילדיו "מרנן" אם אין לו אורחים [ועיין עריכת שולחן סימן רע"א סעיף טו].

קידוש מעומד. מקדשים מעומד, כמו בקידוש ליל שבת.

לא נוטל ידיו קודם הקידוש. אין ליטול ידיו כלל קודם קידוש. אבל אם אין ידיו נקיות, יטול מעט. ואפילו עם נטל נטילה גמורה, לא יברך על הנטילה הזאת כלל.

שתיית יין לאחר כוס ראשון וברכתו. אם ירצה לשתות כמה כוסות, הרשות בידו. ולנוהגים לברך על כל כוס וכוס מארבעה כוסות, מברך עליו "בורא פרי הגפן", אם לא היתה דעתו בקידוש לשתות עוד. ואם אינו אותו סוג יין, מברך גם ברכת "הטוב והמטיב". [אע"פ שאין איסור לשתות בין כוס ראשון לשני, כתב מרן השולחן ערוך שראוי שלא לשתות בין כוס ראשון לשני, אם לא לצורך גדול, כדי שלא ישתכר וימנע מלעשות הסדר וקריאת הגדה].

נטילת ידים לאכילת הכרפס

טיבולו במשקה. נוטלים ידיהם לצורך טיבול הכרפס. **יש נוהגים:** שלא לברך על נטילה זו דאע"פ שצריך נטילה לדבר שטיבולו במשקה, לא יברך, כיון שמחלוקת אם צריך נטילה, שהרי יש אומרים שטעם לנטילה זו משום שהמשקה עלול לקבל טמאה משום סרך תרומה ויש אומרים שנטילה זו משום נקיות, שלא תקנו נטילה אלא לפת, ולפיכך אינו מברך (שולחן ערוך ושתילי זיתים). **יש נוהגים:** לברך כרבינו הרמב"ם שסובר ששתי הנטילות מצות חכמים ולכן מברכין על שתיהן. וכתב מהר"ץ שאנו גם לענין ברכה על נטילה לדבר שטיבולו במשקה סומכים על הרמב"ם ודעימיה לברך [וחרוסת אע"פ שעבה, מכל מקום, עדיין רבת לחות, וכל שכן הדבר שמתחילה נעשית לטיבול, וחשובה למשקין]. ומהר"י בשירי זלה"ה כתב, שבנטילה זו יברך בלא הזכרת השם.

חינוך לכיבוד אב ואם ולרר ארץ. המנהג שילדים קטנים נוטלים ידי הגדולים, וכל שכן לאביהם ואמם, ובמסיבות לכל

האורחים, ומצפה הילד לברכת כל מי שנוטל את ידיו. ואלו הן הברכות המקובלות דרך כלל: **"המקום ברוך הוא יפתח לברך לתלמוד תורתו ויגדלך לעבודתו וליראתו ויחנך דעה בינה והשכל, וימלא כל משאלות לברך לטובה".** ועל הכל הוא עונה: **"אמן".** ויש אומרים לו: **"תרום ידך על צריך",** והילד עונה **"וכל אויבך יפרתו".** או אומרים לו: **"יעבדוך עמים",** והילד עונה: **"וישתחו לך לאומים".**

בדיקה מהרקים. אע"פ שאנו סומכים על הנשים שמדקדקות לנקות את הירקות מתולעים וכיו"ב, נכון לבדוק קודם אכילת הירקות אם יש בהן מן הרוחשים כגון תולעים וכיוצא בהם, ובפרט בזמנינו שהתברר שכמעט אין ירקות נקיים מתולעים.

כרפס. קבלה בידינו שהכרפס נקרא "בקדנוס" ונקרא גם כן "פטרזיליה".

לאחר שנטלו ידיהם, יקח כל אחד כזית מן הכרפס, ומטבלו בחרוסת (רמב"ם ומהר"ץ). **יש נוהגים** – לקחת פחות מכזית ומטבלו בחומץ או במי מלח, ולא בחרוסת, שמצותו עם המרור ואין לאכול ממנו קודם מצותו (ש"ע ושתילי זיתים). **יש נוהגים** להסב בזה.

מברך "בורא פרי האדמה" ויהיה זהיר ונזכר לפטור בברכה זו למרור.

שינוי – כיסוי השולחן. אחרי אכילת הכרפס, לפני שמתחילים לומר "בבהילו יצאנו ממצרים, הא לחמא עניא" וכו', אין עוקרין את השולחן [דזה שינוי שהיו עושים בזמן הגמרא, שהיו יושבים סמוך לשולחנות קטנים, משא"כ בזמנינו שהשולחנות גדולים, ויש טורח גדול בעקירתו] אלא רובם ככולם נוהגים לכסות את השולחן במפה, ושינוי זה כדי להביא את התינוקות לשאול. **יש מקום** שאין מכסים את השולחן כלל, אלא השינוי שעושים, שמכסים את המצות בעלי הירק שעל השולחן.

פריסת המצה. אחרי אכילת הכרפס, לפני קריאת "הא לחמא עניא" שהיא תחילת ההגדה, **יש נוהגים** לפרוס אחת המצות לשתיים, חציה האחד לברכה, וחציה השני שומרים לאפיקומן כדי שיאמר על החצי "הא לחמא עניא" דמה דרכו של עני בפרוסה אף כאן בפרוסה (ש"ע ושתילי זיתים). **יש נוהגים** לפרוס קודם ברכת המוציא (רמב"ם ומהר"ץ).

להראות עצמו כאילו הוא יצא ממצרים. את החצי של האפיקומן מניח תחת המפה. **יש שקושרים** אותה בתוך מפה על שכמו, ואומרים "משארותם צרורות בשמלותם על שכמם" [ולמנהג זה הוא ממש כמלול].

יש נוהגים שזה שהאפיקומן על שכמו, לוקח המקל וקם להלך, ולתמהון המסובים משיב, "כך עשו אבותינו בצאתם ממצרים ובחיפזון יצאו" וכו'.

סדר קריאת ההגדה

מזדרזים בקריאת ההגדה. רובם ככולם נוהגים לקרוא ההגדה מבלי להפסיק בפירושים, ומזדרזים בקריאת ההגדה, שמא תחטפם שינה. ואף על פי שאמרו וכל המאריך (כל המרבה) לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח? **השיב רבינו זצ"ל** צריך לומר שאין זה אלא "שבח". ועוד נראה לומר, שחכמים סידרו לנו שיעור שבח האריכות בסדר ההגדה שקבעו לכלל ישראל, תדע עוד, שהרי אם

לא אמר ג' דברים "פסח", "מצה" ו"מרור" לא יצא ידי חובתו וכל שאר ההגדה הוא אריכות בסיפור יציאת מצרים. ודברי מרן השולחן ערוך שחייב להאריך עד שתחטפינו שינה, מדובר בהלכות הפסח וכו' ולא בנוסח ההגדה, אלא שאם גמר ההגדה ועדיין אינו יכול לישון, צריך שתחטפנו שינה מתוך התעסקות ביציאת מצרים, ונפקא מינא, שאין דין שישאר ער.

וגילו ברעדה. אין משיחין בדברים שאינם לצורך, אלא יושבים בשמחה וביראת כבוד – וכובד ראש [ולא נהגו ללבוש 'קיטל' בליל הסדר]. (ואמר רבינו זצ"ל – אני ראיתי בישיבה שמו"ר הגר"א קוטלר זלה"ה לבש הקיטל בליל הסדר).

קריאה בנינון. נגינת ההגדה כנגינת המשנה, והלל וברכת השיר, כל אחד בנגינתו. (ועיין בעריכת שולחן סימן תעג סעיף לו, שורש הקפדתנו לומר כל ענין בנגינתו. ומזקנים אתבונן שמקפידים בזה גם בשעה שאומרים העניין דרך ציטוט, וראה מה שכתב מו"ז מהר"ק ב"מרפא לשון" בראשית לא). **וכתב רבינו זצ"ל** – "דע דלכל עניין יש לנו מסורת קדמונים לנגינתו. ושמעתי שהמתעסקים בחכמת המוזיקה כבר רשמו ארבעים מנגינות ממסורת אבותינו, ונוכחו לדעת שאין בהם עירבוב ממנגינות האומות כלל".

קריאה בקול אחד. הרוב קוראים ההגדה יחד בקול אחד, לא זה מקדים ולא זה מאחר, ובראש כל פרק, פותח ראש המסובין ואחריו ממשיכים בבת אחת המשך הלשון עד סוף הפיסקה וכן כל ההגדה. ובהלל, ראש המסובין קורא חצי פסוק, והשאר עונים "הללויה", וממשיך חציו השני, ועונים "הללויה", עד סוף ההלל. מלבד ראשי הפרקים, שאינם עונים אחריו "הללויה", אלא חוזרים ואומרים ראש הפרק. **ויש נוהגים** שראש המסובין רק מתחיל ההלל, ואחר כך כל אחד מהמסובים אומר לפי תור, והשאר עונים אחריו כפי הסדר האמור לעיל. ויש עוד פיסקות שאומר ראש המסובין לבדו או לפי תור, כגון "דיינו", "אתה גאלת" ועוד.

זכות נשים צדקניות נגאלו אבותינו ממצרים. הנשים אינן משתתפות בקריאת ההגדה בקול, ובשעה שעונים "אמן", "דיינו", "הללויה", "כי לעולם חסדר" רק שפתיהן נעות וקולן לא ישמע [משום קול באשה ערוה].

וכתב רבינו זצ"ל – "אע"ג שנשים חייבות באמירת ההגדה מדרבנן, מכל מקום יוצאות ידי חובתן בשמיעה ובענייה, כשאר הרבה מן המצוות. ומנהגינו שבכל ברכתיהן ועניותיהן לוחשות וקולן לא ישמע. ונהגו צניעות גם בזאת. וכשהן בינן לבין עצמן, מברכות לעצמן בקול. ובאשתו וקרובותיו אמרו, כל שכן בנשים אחרות. וגם בבית חתנים וכיוצא בזה יש להן חדרים מיוחדים לשמוח ולהשמיע קול. והכל למשמרת הצניעות. **ולא אעצור מילין לומר כאן** – שאם כל חטאת של הירידה הרוחנית שבדורינו, היא עזיבת דרכי הצניעות. מתחילה, מה שנראה כקל וכחומרה, ולבסוף עיננו רואות לאן הגענו, רחמנא ליצלן".

והגדת לבנך. כדי שהנשים והילדים יבינו, עומד הקטן שבבנים ואומר עניין ההגדה בלשון בני המדינה, נוסח ידוע, המתחיל "מא כבר" כשהוא מחזיק הביצה. **ויש מקום** שלפני כן נוהגים לספר ענין ההגדה, ובנוסח פשוט יותר. [כולם נוהגים לומר "מא כבר", ויש לה כמה נוסחאות – והנוסח המקובל על רובם, הוא הנוסח הקצר שנדפס בעץ חיים למהר"ץ חלק ב' דף לא ב.]

מה שנזכר בנוסח "מא כבר" המעשה חתא עגוז בגוז וכו' כאן מעהא, מעבוד מן עגנה וכו' **מצאתי למאורנו רבנו דוד עדני ב"מדרש הגדול"** על פסוק "והיתה צעקה גדולה בכל ארץ מצרים" (שמות יא, ו) שכתב וזה לשונו: "אמרו, בשעה שאמר משה והיתה צעקה גדולה בכל ארץ מצרים, יצתה זקינה אחת לקראתו, אמרה לו, נביא של שקר אתה. זקינה שאין לה לא אב ולא אָם ולא אח ולא אחות ולא בן ולא בת, על מי תצעק. אמר לה, העבודה, תקדם צעקתך לצעקתם. אמרו, בן אחד היה לה ומת, ועשתה דיוקני דליש, בדמות בנה. ובכל יום ויום אחר שאוכלת ושותה היתה עומדת ומרקדת לפניו. באותו הלילה באו הכלבים ושמטוהו. והיתה בוכה וצועקת ומיללת עליו. לקיים מה שנאמר "והיתה צעקה גדולה בכל ארץ מצרים" עכ"ל.

הטעם שילד מגביה ביצה כשאומר "מא כבר". הביצה שעל יד הצלי נותנים לילד המחזיקה בידו בשעה שאומר 'מא כבר' בלשון ערבי, והוא משום דברי הירושלמי "דבעא רחמנא למפרק יתנא בדרעא מרוממא". ומגביה הביצה בידו כשאומר זאת, שהרמת ידו היא 'בדרעא מרוממא' וזה מובן יפה דתו לא מחזרין אחר הזרוע. **ועוד טעם** כיון שהגדה בלשון ארמי, בשביל נשים וילדים אומרים תוכן ההגדה בשפת המקום, ותוך כדי מגביה הביצה למשמעות 'דבעא רחמנא' וכו', ומזכיר שהקב"ה פדה אותנו ביד חזקה ובזרוע נטויה.

מה נשתנה. אין הבן שואל ארבע שאלות "מה נשתנה" אלא כל המסובין קוראים השאלות, כמו שקוראים כל ההגדה.

[ושאלת הבן "מה נשתנה" אינו הנוסח שאומר הקורא, ואופן השאלה צריכה להיות בלשון שינוי, ולא יאמרו למה אתם מחלקים וחוטפים אלא "מה נשתנה הלילה" שמחלקים וחוטפים". וכל שינוי שעושים זה לבנים שאינם יודעים עומק הענין, שאילו יודעים מעצמם לשאול השאלות של נוסח "מה נשתנה" אם כן אלה פשיטא שלא צריך להם שינוי כדי שישאלו וכו', עיין עריכת שולחן תעג מ']

אם הבן שואל השאלות שבנוסח "מה נשתנה" צריך גם קורא ההגדה לומר "מה נשתנה" והוא מדין אופן ואיכות קריאת ההגדה שתהיה באופן כזה, ולא מדין שאלה כדי לידע התשובה כפי שעושים לתינוק.

והיא שעמדה. בשעה שאומר "היא שעמדה" מגביה הכוס בידו. ויש שאין נוהגין כן.

מנהגי הזאות בהזכרת עשר המכות והסימנים

אופן הזאות. רובם ככולם נוהגים להזות מן היין [רק טיפות מתיזין ולא שופכין יין] בשעת הזכרת המכות וחלוקין באופן כמו שיתבאר, ומנהגות אלו לא נזכרו בדברי הקדמונים.

יש נוהגים לקטף לחוץ בקצה כל אצבע ואצבע.

יש נוהגים להתחיל מהזרת, נוגע ברפרוף ביין, ומהדק קצה הזרת לקצה האמה, ומתיז לצד.

יש נוהגים להתחיל באצבעות יד ימין, וממשיך אחר כך בשמאל. ויש רק בימין.

יש נוהגים שכל אחד מִזֵּה מכוסו, ויש שרק ראש המסובים.

יש נוהגים שרק בקמיצה מִזֵּה ראש המסובים [שבקמיצה הכה הקב"ה את המצרים וכו'].

מצוות אכילת מצה

נטילת ידים לאכילת מצה. נוטלים ידים לצורך אכילת המצה, והכל נוהגים לברך על נטילה זו, כיון שהנטילה הראשונה היתה משום הטיבול במשקה ולא משום אכילת המצה שהרי עדיין יאמר ההגדה כמעט עד גומרה, וכשבא לברך "המוציא" ו"על אכילת מצה" הוי גילוי מילתא שאין דעתו בנטילה הראשונה על אכילת פת, בפרט לדעת הרב "שתילי זיתים" שלא מברך על נטילה ראשונה.

יש שנהגו. יש מדקדקים שנהגו להגיש שלוש מצות שאפו בראשונה, ומניחים אותן לפי סדר אפייטן, הראשונה קורין לה "כהן", השניה "לוי" והשלישית "ישראל" [זוה דוקא כשהקפיד משעת אפיה לידע איזה ראשונה, שניה ושלישית. ומה שקוראין להם "כהן" וכו' הוא לסימן חשיבות].

פריסת המצה. קודם שמברך "המוציא" ו"על אכילת מצה", פורס אחת המצות לשתיים, חציה האחד לברכה, וחציה השני שומרים לאפיקומן. ומניח פרוס בתוך שלם ומברך "המוציא" וכו' (לשיטת הרמב"ם ומהרי"ץ). [ומהרמב"ם אין משמע שיש דין לייחד ולשמור החצי השני לאפיקומן].

מנהגים – על כמה מצוות לברך. יש נוהגים: לברך על ככר וחצי, ומניח פרוס לתוך שלם ומברך המוציא ואינו כיום טוב שמברך על שתי ככרות, משום שנאמר "לחם עוני" מה דרכו של עני בפרוסה אף כאן בפרוסה (רמב"ם ומהרי"ץ). **יש נוהגים:** על שתי ככרות וחצי (שולחן ערוך ושתילי זיתים).

לכל המנהגים, מברך תחילה "המוציא" ועונים "אמן", ופורס מהשלימה ומחלק לכל אחד מהמסובים פרוסה, והם מחזיקים הפרוסה בידיהם עד שחוזר ומברך "על אכילת מצה" בפרוסה שנותרה בידו, ומטבלו בחרוסת, למנהג הראשון הנ"ל. **אבל למנהג השני** הנ"ל מברך ובוצע מהפרוסה והשלימה שנותרה בידו, ועונים "אמן" ואז כל אחד מטבל הפרוסה במלח ואוכל בהסיבה, לא פחות מכזית.

כתב מורי זקני מוה"ר עמרם קרח זלה"ה – שהמנהג שבכל ימות הפסח גם ביום טוב האחרון וגם בשבת של פסח ואפילו בחול המועד לברך על ככר וחצי וכפשט לשון התלמוד [ברכות לט ע"ב], "הכל מודים בפסח שנותן פרוסה לתוך שלימה ובוצע" [ולהלכה למעשה, נהג מ"ז לברך על שתי שלימות וחצי].

שיעור אכילת מצה. נחלקו המנהגים בשיעור אכילת המצה לאחר שברך "המוציא" ו"על אכילת מצה", **יש נוהגים:** לאכול שתי כזיתות (כשולחן ערוך) ואם אכל כזית אחד, בדיעבד יצא. וביאר הרב שתילי זיתים – ויאחזם בידו, דיש פוסקים לברך על השלימה "המוציא" ועל הפרוסה שהיא לחם עוני "על אכילת מצה", ויש פוסקים להיפך, על כן יאחזו שתייהן בידו, והשלימה השנית משום לחם משנה. **אבל רובם נוהגים לכתחילה לאכול כזית אחד בלבד** (כרמב"ם ומהרי"ץ).

לא ידבר בין ברכת מצה לכורך. משבירך על אכילת מצה, לא ידבר בדבר שאינו מעניין הסעודה עד שיאכל כריכה זו, כדי שתעלה ברכת אכילת מצה וברכת אכילת מרור גם לכריכה זו. ואם דיבר אינו צריך לחזור ולברך.

יש מקומות שמזה לתוך כלי מים, ושופכים המים במקום מוצנע. ויש שהזו לתוך כלי ריק. **יש** שמתוך כוס קטן מיוחד מנטפים באצבע לכלי שבור [ולמנהג זה כיון שזורקין אותו אחר כך, לא ישחיתו לזרוק כלי שלם].

יש מקום שמנטפים בקמיצה לכלי שבור, וזורקים הכלי למקום רחוק, לסימן שכן יהיו רחוקים מהמכות.

מניין ההזאות. יש נוהגים להזות שלוש עשרה פעמים, דהיינו עשר פעמים בעשר מכות, ושלוש פעמים בסימן דצ"ך עד"ש באח"ב. **יש נוהגים** שש עשרה פעמים, דהיינו שמתחילים להזות שלוש פעמים באמירת "דם ואש ותמרות עשן" [טעם לשש עשרה פעמים, לומר שיזרק דם על אויבנו על ידי חרבו של הקב"ה, שיש לו חרב שש עשרה פנים] ואין מנהגינו לשפוך שאר יין ולשטוף הכוס וליתן יין חדש בכוס ולרחוץ הידים.

יש שלא נהגו להזות, וגם לא נזכר בדברי הראשונים, לא בדפוסים ולא בכת"י. ומורי זקני מוה"ר עמרם קורח זלה"ה נהג-להזות באצבע שלוש עשרה פעמים.

דין הזאות ביין של שביעית. המקיימים מצות ארבעה כוסות ביין של שביעית, יותר הגון שיטיפו לתוך כלי, ואחר כך ישתו מה שהטיפו, כדי שלא לעבור על איסור "לאוכלה ולא להפסד" ואין לו לחוש שכאילו שותה יין של מכות וסיים רבינו זצ"ל: ובטוחני שבעזה"י זכות הדקדוק בשמירת הלכות שביעית תגן עליו מדאגה.

מנהגים נוספים באמירת ההגדה

דיינו. יש נוהגים להרים מעט את השולחן בכל פעם שעונים "דיינו".

הפרת המפה. לפני שמתחילים פיסקת "רבן גמליאל אומר, כל שלא אמר שלושה דברים" וכו', מסירים את המפה מעל השולחן והוא במקום החזרת השולחן, לפי מנהג הקדמונים שהיו עוקרים אותו בתחילת קריאת ההגדה.

הגבהת המצה והמרור, מעט. כשאומר "מצה זו שאנחנו אוכלים על שם מה" וכו' מגביה ראש המסובין את המצה מעט מעל מקומה. וכן כשאומר "מרורים אל"ו" וכו' מגביה המרור מעט מעל מקומו. ואין מדקדקים להגביהם עד כדי שיראו אותם כל המסובים, שאנו מזכירים מצה "זו" מרורים "אל"ו" שאנחנו אוכלים על שם מה וכו', משום שצריך לברר בתור סיפור על ידי מעשה להראות ולהגביה, ואין הכרח שיראה למסובין, ומנהג מורי זקני מוה"ר עמרם קורח זלה"ה היה לנענעה בלבד.

בהגבהת המצה, אין מדקדקים אם להגביה את הפרוסה או את השלימה, **יש מקום** שנוהגים להגביה מצת אפיקומן.

הגבהת הכוס. כשאומר "לפיכך אנחנו חייבים להודות" וכו' מגביהים הכוס בידם עד שחותם "גאל (גואל) ישראל" כדי שיאמר כל השירה על היין.

הָלֵל. אין מברכים על קריאת ההלל בהגדה. וקוראים אותו בקירוי.

קריאת הָלֵל מיושב. אף על פי שמצנת קריאת ההלל בשאר ימים מעומד, בלילי פסחים נהגו לקרותו מיושב. **טעם א'** – לפי שדרך ליל פסח בהסיבה וחירות. **טעם ב'** משום שהם שתויי יין. ומטעם זה אין אומרים קדיש אחר הסדר.

מצה שמורה

כזית מצה שמורה משעת קצירה. הכל עושים שימור משעת קצירה למצת חובה. [ובכזית מצה אפילו בדיעבד מעכב אם לא נשמרה משעת קצירה – הרב המגיד בהבנת דברי הרמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ה' הלכה ט'] והנה, כל זמן שהם מחוברים אין לחוש אפילו יפלו עליהם מים שאם כן, לא תמצא חטה אחת כשרה למצה שלא נפל עליה מים במחובר. ומשקצרו כבר בדישה וחביטה, שאז אינם מחוברים, צריך לשמר אותם. ויש לקצור בפני ישראל כשר, והיינו משום ששימור הוא בשני דברים, (א) ממים, (ב) לשם מצה. לכן אע"פ שגוי יקצור, אבל מעשה הזהירות והשימור הוא בידי ישראל כשר.

מי שאין לו מצה שמורה משעת קצירה. מי שאין לו מצה משומרת משעת קצירה אלא כזית בלבד, לדין שמדקדקים לקחת למצות מצוה דוקא מצה השמורה משעת קצירה, מניחו עד לאחר גמר סעודתו. ויעשה כסדר דלקמן – בתחילת סעודתו מברך "המוציא" ולא יוסיף כעת לברך "על אכילת מצה" ואוכל מצה משומרת משעת טחינה, ואחר כך מברך "על אכילת מרור" ואוכל, ועושה גם כן את ה"כורך" ממצה שבירך עליה "המוציא", וממנה אוכל כל סעודתו, וכשגומר סעודתו, אז מברך "על אכילת מצה" על הכזית של מצה המשומרת משעת קצירה, ואוכלו. ולאחריו אינו טועם כלום.

האם מברך כשיש לו רק מצה שאינה משעת קצירה. יש אומרים: שאין לברך על מצה שאינה שמורה משעת קצירה [מהר"ץ]. וכתב שם, שאם אין מצה משומרת משעת קצירה, יברך רק "המוציא" בלבד ולא יברך על אכילת מצה. ומהר"ר יחיא אלקארה זלה"ה כתב אצלנו הלכה פסוקה שאין לברך "על אכילת מצה". **ויש אומרים:** שיש לברך עליה [שושנת המלך] ומהר"י הכהן בשו"ת "חיי שלום". וכתבו דמה שמחזירים אחר מצה השמורה משעת קצירה, הוא רק למצוה מן המובחר הואיל והדבר מצוי, ואילו יקרה שלא ימצאו משומרים משעת קצירה, כדאי הם הפוסקים המקילים לסמוך עליהם ולברך וכו'. (עיין עריכת שולחן סימן תנג סעיף יח)

מרור

אחרי שאכלו כזית מצה לוקחים כזית מרור, ומברך "על אכילת מרור" והכל נוהגין לטבלו בחרוסת. ואוכלים בלא הסיבה מפני שהוא זכר לעבדות.

מרור הוא חסא. מסורת מדור לדור שהמרור דהיינו החזרת, הוא החסא. ואע"פ שאין בה מרירות. (א) קים ליה לרבנותינו שידעו לדבר בלשון הקודש יותר מאיתנו, שעיקר שם מרור הכתוב בתורה הונח עליו תחילה. (ב) תחילתו מתוק וסופו מר, זכר ל"וימררו את חייהם בפרך" (שמות א, יד) – תחילה בפה רך ואחר כך בפרך. ואחר כך הושאל על אחרים הדומים לו במרירות (לבוש). (ג) ועוד ששמו חסא, וטוב לחזר אחריו ולקנותו בדמים יקרים, מטעם דחס רחמנא עלן, ע"כ. ואינו צריך לאכול הקלח שיש בו מרירות, ומצוה בעלים. [ועיין באריכות בשו"ת "תשובה כהלכה" לרבינו זצ"ל סימן ט'.]

שיעור שהיית המרור בחרוסת. אין משקעים את כל המרור בתוך החרוסת, אלא עד מקום תפיסת היד. ורגילים להשהותו עד כדי שיעור טיבולו. ואין מקפידים לנער החרוסת מעל המרור, אפילו שהיא עבה ונדבקת בו, כיון שיש במרור מקום שאינו מטובל ובו טעם מרירותו. **וכתב רבינו זצ"ל** – ושיעור השהיה שכתבתי הוא

כפי שראיתי בימי מורי זקני מוהר"ר עמרם קורח זלה"ה וכן עמא דבר. והחשש ששהיית חרוסת תפיג טעם המרור בטבע בריתו ומציאותו בירק, אין לחשוש, כיון שאינו משהה אותו, אז מרור וחרוסת מעורבים יחד וסגי בהכי. **ועוד,** דלמנהגינו במרור שהוא חסא אע"פ שהיא מתוקה ביותר, א"כ החרוסת אינה מבטלת שום טעם, ועל כן אין טעם להצריך לנער החרוסת, וכיון ששמה "מרור" די בזה לזכור "וימררו" וגו'.

מרור גזול. מרור גזול אין יוצאין בו ידי חובה דהוי מצוה הבאה בעבירה.

כורך

אחרי שאכלו המרור, כורכים כזית מצה בתוך כזית מרור, ואומר "בלא ברכה זכר למקדש כהלל הזקן שאמר על מצות ומרורים יאכלוהו", ומטבלים בחרוסת, ואוכלים בהסיבה. ואם לא היסב, לא יצא.

"בלא ברכה". ביאר רבינו זצ"ל – מה שמוסיפים לומר "בלא ברכה" אפשר שהוא משום שעושים מעשה כריכה, וכיון שעשו חכמינו זכר למקדש על ידי מעשה אם כן יתחייב לכאורה ברכה, ככל מצות מדרבנן, לכן אומרים "בלא ברכה" וכו', שלא נראה כעברנים אלא כך עיקר מצות חכמים בלא ברכה, וכך גם נוהגים לפני חבטת ערבה לומר "חביט חביט ולא בריך" וביאורו כנ"ל.

"זכר למקדש". ביאר רבינו זצ"ל – וטעם האמירה "זכר למקדש" וכו' משום דבלי האמירה אין ניכר כלל שהוא זכר למקדש ואין הכריכה מזכירה המקדש יותר מהאכילה של כל אחד מהם בפני עצמו ואנו אומרים כי מעשה הכריכה נתייסד כדי לזכור המקדש ומזכירין את ה"לל" משום שהוא שפירש את הפסוק כך, ולולי זה, אין דרך לאכול מצה ומרור בכריכה. ומעשהו של ה"לל, חכמים הפכוהו למעשה זכירת המקדש.

בסדרי הראשונים: לא נזכר שיש לומר "בלא ברכה" וכו'. וב"עץ חיים": נראה שאומר "זכר למקדש" ואינו מקדים לומר "בלא ברכה".

דיני אכילת כזית

שיעור כזית. – לדעת הרמב"ם: הוא מעט למעלה מעשרים גרם, וכיון שהמצות היו רכות ולא חריבות, היו בקל יכולים לאכול יותר מן השיעור הזה [ושיעורו המדויק הוא 19.2 גרם. וכיון ששיעור כזית הוא חוץ ממה שנכנס בין השינים, או נדבק בהם לכו"ע (אבל בין החניכים מצטרף) לכן לוקחים יותר וכו"ל]. **ולדעת מרן השולחן ערוך:** שיעור כזית הוא מעט למעלה משלושים גרם [ושיעורו המדויק שלושים גרם, אלא שלקחו קצת יותר, מאידך לא דקדקו אם לקחו מעט למעלה מהשיעור של עשרים גרם בלבד, להעיר וכל שכן לגעור וכל כיוצא בזה].

דבר פשוט שמי שקשה לו לאכול כל הכזיתות בשיעור של מרן השולחן ערוך, יכול לכתחילה ליקח רק כשיעור של הרמב"ם. וחולה שהאכילה מזיקה לו, די לו בשיעור כזית של שבעה עשר גרם.

שיעור זמן אכילת כזית. באכילת כזית של מצה או של מרור יאכלנו שיעור כזה שלא יעשה שְׁהִיּוֹת מתחילת אכילת הכזית ועד סופה ארבע דקות.

ונחלקו חכמי זמננו כמה הוא שיעור אכילת פרס, יש אומרים שהוא ארבע דקות ויש אומרים שבע דקות. **וכתב רבינו זצ"ל** – "בחנתי זה כמה שנים לפי השעון, וראיתי שארבע דקות הוא שיעור מרווח מאוד, ויכולים לאכול כל הכזיתות בפחות מארבע דקות, ואין צורך למה שיש דוחסים לתוך פיהם כל הכזית, ואז לענ"ד יצא שכרם בהפסדם, לפי שקשה לגלגל בתוך הפה כמות דחוסה כזאת, ואז עוברים לא רק ארבע דקות אלא יותר". ועיין להלן.

הידור בתנאי שלא יצא שכרו בהפסדו. מצוה מן המובחר לבלוע כל הכזית של מצה כשהוא מרוסק בבת אחת. והוא הדין לכזית של מרור (שתילי זיתים סימן תע"ה סק"ז בשם פרי חדש) ובלבד שלא יגרום לו לשהות יותר משעור של ארבע דקות [ודוק דגם לשיטתו לא כתבו זה אלא למצוה מן המובחר שהרי כל זמן שבלוע כזית בשיעור אכילת פרס מעשה הלעיסה לא נחשב לשהייה] **וזכרנו מ"ז** מוהר"ר עמרם קורח זלה"ה היה לוקח שיעור גדול ובבת אחת מכניסו לפיו.

מי שקשה לו לאכול כזית בארבע דקות. זקן או חולה או מי שיש לו שיניים תותבות, שקשה להם הלעיסה ולאכול הכזית בזמן של ארבע דקות, יוצאים ידי חובתם אם אכלו הכזית בזמן של שבע דקות. **ורבינו זצ"ל אמר**, כלל – כל מקום שהקילו חז"ל לחולה או לזקן, אינו בגדר בדיעבד, אלא כך הדין להם באופנים האלה לכתחילה.

שיעור כזית בלי החלל. כל אומד או משקל של כזית, בין של מצה בין של מרור הוא בלי החלל. לכן צריך למעכן ולשער המצה או הירקות עצמם בלי האויר שביניהם.

אין מודדין ושוקלים ביום טוב במשקל מיכני כלל. מנהגינו שאסור למדוד ביום טוב אפילו לצורך מצוה. ולכן אין שוקלין ולא מודדין שיעורי כזית ביום טוב אלא באומד הדעת, אפילו ירבה באומד הדעת עדיף יותר ממה שימדוד בדקדוק ויכנס למחלקת אם מותר למדוד.

סעודת חג

לא ירבה בשתיית יין ובאכילה. "השתייה צריכה להיות כדת, כדי שלא תיטרף דעתו וישכח מלעשות יתר הסדר, או תחטפנו שינה, וכן באכילה לא ימלא בטנו" (מהר"ץ).

שירות ותשבחות. "נכון להיות כל איש שורר בביתו שירות ותשבחות, להזכיר חסדי המקום ברוך הוא על שולחנו, לעורר חבצלת השרון, ולעורר חשק ואהבה בין ישראל לאביהם שבשמים" (מהר"ץ).

ונשמרתם לנפשותיכם. בזמננו שנודע שהעישון הוא סכנה בריאותית, יש לאסור העישון כל ימי השנה, וכל שכן בסעודת כל מצוה, וכל שכן בליל הסדר.

מנהג אכילת צלי בליל פסח. מקומינו הוא מקום שנהגו לאכול צלי הנצלה בדופן התנור, ואוכלים אותו בעת הסעודה (מהר"ץ) ולא נהגו לחזר דוקא אחר זרוע. [ואין צולין אותו בשיפוד, והטעם לשיטתנו משום שעיקר מצות חכמים בבשר, והצליה הוא ממנהג, ולצלוחו על ידי שיפוד הוא "מנהג סרך מנהג"]. **ויש מקום שנוהגים:** לאכול עם הביצה לאחר הקידוש ביום טוב שני, ומשום הכי לא

חשיב שלא לצורך יום טוב. ואין חשש שיאמרו בשר פסח הוא שהרי אכילת פסח בליל יום טוב ולא הותרו ממנו עד בוקר. **ויש מהגלילות:** שלוקחים זרוע אבל אין אוכלים אותו אלא ביום ראשון של חול המועד ואז נותנים אותו עם הביצה שיאכלנו בכור [ולא הקפידו שיצלה מבעוד יום. וכיון שהוא מדיני יום טוב לעשות צלי, לא חשבוהו למכין מיום טוב לחול].

"פתות". נהגו שלא לעשות בליל פסח "פתות", שהוא פתיתי מצה אפויה שמבשלים אותם עם מרק וְחֶלְבָּה, או עם ביצים וחמאה וכיוצא בהן. אבל בשאר ימים עושים אותו. ואע"פ שמצה שרויה מותרת ולא שייך בה כל חשש חימוץ ומעיקרא בשאר הסעודה בלילה הראשון או בלילה השני בחוצה לארץ, יכולים לעשות "פתות" כזה, אלא שלמעשה לא נהגו כן, ואפשר כדי שלא יטעו ויעשו כך גם בכזיתות של חובה ויבטל טעם המצה.

מנהג אכילת ביצים. בשעת הסעודה אוכלים ביצים קשות [ולא צלויות ג"כ] מטעם אבילות על חֶרְבֵּן בית מקדשינו, שאין אנו מקריבין פסחים, וזכר לאבילות, שהרי ליל תשעה באב נקבע בליל פסח דהיינו ביום שיוצא בו ראשון של פסח בשבוע, באותו יום בשבוע חל תשעה באב (מהר"ץ). **ויש מקום** שלא נהגו כן, ונראה בפשיטות, משום שבכל הסדר בלילה הזה עושים אנו זכר לגאולה ולפדות, אבל נהגו שאם הבית שולחת לקרובותיה ביום טוב ביצים מבושלות.

דיני אכילת האפיקומן

לאחר גמר כל הסעודה, אוכלים ממצה השמורה תחת המפה (אפיקומן) כזית כל אחד, זכר לפסח הנאכל על השובע. ולא יברך עליו. ויאכלנו בהסיבה, שהרי אכילתו במקום פסח והפסח הוא לשם חירות על כן צריך הסיבה לסימן חירות.

ובדיעבד אם לא היסב יצא [נסמכים על הרמב"ם שלא הזכיר הסיבה באפיקומן].

ליזהר מאכילה גסה. אף על פי שהאפיקומן נאכל על השובע, כמו שנתבאר, מכל מקום לא יהיה שֶׁבַע בסעודתו עד שלבו קץ באכילת כזית האפיקומן לפי שזהו אכילה גסה.

ליזהר לאכול אפיקומן עד חצות. אף על פי שדעת רבינו הרמב"ם שזמן אכילת אפיקומן הוא כל הלילה, מכל מקום צריך ליזהר לאוכלו עד חצות (שולחן ערוך ושתילי זיתים). **ויש אומרים:** שאם לא אכל האפיקומן קודם חצות, לא יצא ידי חובתו, כפסח שאינו נאכל אלא עד חצות (מהר"ץ).

וכתב רבינו זצ"ל, ונראה לע"ד לדעת מרן השולחן ערוך שאם לא נזהר, יכול לאכול גם כן אחר חצות, ושתי ראיות, א', מדנקט מרן לשון זהירות ולא לשון צריך או חייב, **שנית** וכו' עיין עריכת שולחן סימן תעז ג'.

נאבד האפיקומן. אם נאבד האפיקומן, יאכל כזית אחר ממצה שמורה אחרת.

שכח לאכול אפיקומן. אם שכח ולא אכל אפיקומן ולא נזכר עד שנטל ידיו (מים אחרונים) או שאמר "הב לן ונבריק", אוכל אפיקומן בלא ברכת "המוציא" [אע"ג דבעלמא נקרא סילוק, כיון שמוטלת עליו המצוה אתכא דרחמנא סמכינן].

'חומרא' לא כהלכה. מי שכאילו מחמיר ומצניע אפיקומן לאוכלו אחר גמר הסדר [כי הוקשה לו הלא בעינן שיטת טעם מצה בפיו, ואם כן האיך שותים אחרי האפיקומן עוד שני כוסות] – מנהג בורות ועובר על דברי חכמים (מהרי"ץ). ועיין עריכת שולחן סימן תע"ח ג' וסימן תפ"א א' ד"ה 'ועל פי'.

מים אחרונים. לאחר אכילת האפיקומן, נוטלים ידיהם למים אחרונים, כדי לברך ברכת המזון, לפי שאסור לברך בידיים מזהמות.

ברכת המזון

ברכת המזון על כוס שלישי. אחר כך מוזגים כוס שלישי, ומברך עליו ברכת המזון, ו"בורא פרי הגפן", ושותים אותו בהסיבה, ולא יברך אחריו ברכת "על הגפן".

שטיפה והדחה. אף על פי שבכל השנה אם הכוס נקי אין צריך שטיפה, בלילה זה הצריכו שטיפה והדחה להדר המצוה.

זימון. מצוה לחזר אחר זימון בשלושה או בעשרה.

"טוב עין הוא יברכה". בשאר ימות השנה מרגילין הבנים הגדולים לזמן. ואם יש אורח הוא מברך. משא"כ בליל פסח מנהגינו שהאב או הסבא הוא שמברך ברכת המזון, שנאמר (משלי כב, ט) "טוב עין הוא יברך" והוא נקרא טוב עין שהרי אמר "כל דכפין ייתי ויכול" וכו'.

מזמורים לפני ברכת המזון. קודם ברכת המזון נוהגים לומר שני מזמורים שהם: "מזמור לדוד ה' רועי לא אחסר" וכו', ו"למנצח בנגינות מזמור שיר, אלהים יחננו ויברכנו" וכו'. **ויש מקומות שנוהגין לומר המזמור הראשון לפני ברכת "המוציא".**

ברכהמ"ז בלי הסיבה. יברך ברכת המזון בלא הסיבה.

הזכרת היום. מזכיר "יעלה ויבוא" בברכת המזון. ואם חל בשבת מקדים "רצה והחליצנו" ל"יעלה ויבוא".

לא ישתה יין בין כוס שלישי לכוס רביעי. לא יוסיף עוד לשתות יין בין כוס שלישי לכוס רביעי, שמא ישתכר. ואם היו בכוס השלישי שתי רבעיות או יותר, ושתה רביעית והפסיק, אם היתה דעתו בשעת הברכה לשתות את כולו, רשאי לחזור ולשתות ממנו כמה פעמים, ואינו נחשב כמוסיף על הכוסות.

סדר כוס רביעי

אחרי ברכת המזון ושתית כוס שלישי, שוטפים וממלאים לכל אחד כוס רביעי. לומר עליו שארית ההלל.

שפוף חמתך אל הגוים וכו'. מקדימים לומר לפני ההלל "שפוף חמתך אל הגוים" וכו' עד "כי אכל את יעקב ואת נווהו השמר".

ואין מנהגינו לפתוח בפתח בשעה שאומרים זאת, אלא אומרים זאת בנעימת תחנון ובקשה. **ויש נוהגים לפני שיאמר "שפוף חמתך" וגו',** שבעל הבית יוצא מחוץ לבית לשמוע אם כבר נשמעים פעמי המשיח, וכשנכנס בחזרה אומר, בעוונות עדיין לא. וצריכים עוד מעט להמתין לו.

הלל בשלושה. מצוה שתהיה אמירת ההלל בשלושה, והיינו כדרך שעושים כך בזימון של ברכת המזון, כך יעשו בקריאת ההלל, שיהא אחד אומר לשניים "הודו".

אם לא נזכר עד שבירך ברכת המזון, לפני שבירך "בורא פרי הגפן", יטול ידיו בלא ברכה, ויברך ברכת "המוציא" ויאכל האפיקומן, ויחזור ויברך ברכת המזון, ויברך "בורא פרי הגפן" וישתה הכוס. **ויש אומרים שאין צריך לזה נטילת ידים כלל.**

אם לא נזכר עד אחר שבירך בורא פרי הגפן, שוב לא יאכל האפיקומן, ויסמוך על מצה שאכל בתוך הסעודה, אף על פי שאכל אחריה דברים אחרים [שהרי מן התורה חיוב אכילת מצה בליל הסדר הוא בכזית] וזהו דוקא במקום שנהגו לעשות שימור למצת מצוה משעת לישנה. **אבל לדידן,** שאנו עושים שימור משעת קצירה, אינו יכול לסמוך על מצה שאכל בתוך הסעודה, שאינה שמורה אלא משעת לישנה, לפיכך אפילו לא נזכר עד אחר ההלל, ואפילו אחרי שבירך בורא פרי הגפן על כוס רביעי של הלל, יטול ידיו בברכה, ויברך "המוציא" [ויחזור לברך ברכת המזון] ויאכל האפיקומן ממצה שמורה משעת קצירה, ויחזור ויברך על הכוס, וכן הדין אפילו במקום שנהגו לעשות שימור למצת מצוה משעת לישנה, כשלא אכל בתוך הסעודה אלא מצה עשירה, או לא אכל כלל, צריך לחזור ולאכול האפיקומן.

שלא לאכול האפיקומן בשני שולחנות. אפילו הוא בחדר אחד, לא יאכל האפיקומן בשני שולחנות [דלא עדיף מאילו הפסיק בשינה, דאסור לאוכלו, משום דהוי כשני מקומות], אבל מותר לאכול שתי סעודות בשני מקומות, כל שבסעודה הראשונה אינו אוכל אפיקומן.

אין אוכלין ושותין אחר האפיקומן. אחר אכילת האפיקומן, אין אוכלים שום דבר. כיון שהוא זכר לפסח הנאכל על השובע. ואפילו מים אין שותין כדי שיהא הפסק אכילתו וטעם מצה בפיו ושלא לשכח את טעמה. והיינו סימן היכר לשובע בדבר שמפסיק מלאכול עוד אחריו.

אם אכל אחר האפיקומן. לשיטת הרמב"ם, שמדוקדק ומוכח בדבריו שגדר אכילת כזית אפיקומן הוא דין "הפסק בדבר מצוה", על פי זה אם יאכל וישתה אחר האפיקומן ביטל האפיקומן הראשון וגלי דעתיה שעדיין לא הפסיק וצריך לחזור ולאכול שוב כזית, ואין שום איסור מדינא לאכול ולשתות אחרי האפיקומן, אם יחזור שוב לאכול כזית אחר, ולא נחשב עובר על דברי חכמים, רק אם לא יאכל שוב מצה, אלא הפסקתו תהיה במאכלות אחרות, אך צריך לומר שהפוסקים חשו שמא יבוא לידי מכשול, לכן נקטו בלשון "אין לו לאכול" וכו'.

גם לדעת השולחן ערוך (סימן תע"ח סעיף ב' והשת"ז סק"ג) מתבאר שאף על פי שאסור לאכול אחר האפיקומן כלום, כמו שנתבאר, אבל רשאי הוא לאכול אחריו דברים אחרים אם יחזור ויאכל כזית אפיקומן, אך אם כבר ישן אחר האפיקומן, אינו רשאי לאכול דברים אחרים ולאכול שוב אפיקומן.

התחילו לאכול אפיקומן ונרדמו. אם לאחר שהתחילו לאכול האפיקומן נרדמו חלק מהמסובים, חוזרים ואוכלים אפילו אותם שישנו דכיון שקצת היו נעורים לא הוי הפסק. נרדמו כולם אינם חוזרים ואוכלים [דהשינה חשובה הפסק ועשאוהו רבנן כאוכל בשני מקומות ("משנה ברורה")].

אבל אם נתנמנו [כגון שקורין לו ועונה ולא יודע להשיב סברא] כולם חוזרים ואוכלים.

הלל הגדול. אחר כך קוראים "הלל הגדול". וסדר קריאתו כך הוא, ראש המסובין אומר "הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו" ועונים אחריו "כי לעולם חסדו", הוא אומר "הודו לא־להי הא־להים" והם עונים "כי לעולם חסדו", וכך עונים בכל פסוקי ההלל [ובסדר קריאת ההלל, והלל הגדול, יש נוהגים שכל אחד מהמסובין אומר לפי התור].

ברכת השיר. אחר כך אומר "ברכת השיר", דהיינו "נשמת כל חי" וכו', "ישתבח" וכו', "יהללוך" וכו', וחותרם בברכה, ושותרה כוס רביעי בהסיבה.

הגבהת הכוס. מצוה מן המובחר שהקורא יגביה הכוס בידו עד שיגמור את ההלל, ואז יברך עליו "ברכת השיר".

כשיש לו צורך לומר הלל שלא במקום הסעודה. אף על פי שאסור לאכול האפיקומן בשני מקומות, אבל את ההלל, אף שהמנהג לעשות כל הסדר בחדר אחד, אם יש לו סיבה וצורך, מעיקר הדין יכול לאומרו שלא במקום הסעודה, וכן מותר לשתות כוס רביעי במקום שיקרא את ההלל.

שלא לאכול [ולשתות] אחר ארבעה כוסות. אחר ארבעה כוסות, אין אוכלים שום דבר, ואפילו מים אין שותים. ובהגדות כתיבת יד כתוב, אסור לאכול ולשתות שום דבר, חוץ ממים אם הוא צמא. ויש מי שמתיר לשתות קפה וכל משקה שאינו משכר (לדעת השת"ז).

כוס חמישי. יחידים נהגו לשתות כוס חמישי, וקוראים עליו הלל הגדול.

חד גדיא. יש רבים שהנהיגו לומר שיר ושבח "חד גדיא" להודיע על השגחה העליונה ואל חי יחיד הוא סיבת הסיבות ועילת העילות השגחה מבעלי החיים (גדיא) ועד הצמח (חוטרא).

שיר השירים. יש שנהגו לקרוא שיר השירים אחר גמר הסדר.

סדר קריאת פסח וזוהר הקדוש. יש מקום שנוהגים ללמוד סדר קריאת פסח המודפס בסידורים, ולאחר חצות הלילה הוגים בדברי הזוהר הקדוש (ראה מחזורים נוסח ספרד).

בגדר ריבוי בסיפור יציאת מצרים. כתב מרן בשולחן ערוך (סימן תפא סעיף ב') חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח וביציאת מצרים, ולספר בנסים ובנפלאות שעשה הקב"ה לאבותינו עד שתחטפנו שינה, ע"כ. אך לא פשט המנהג כן, מפני שעיקר חיוב ההגדה מה שמפורש "כל שלא אמר שלושה דברים אלו לא יצא ידי חובתו" וכו', ושאר כל האמירות יסודם ממה שאמרו "וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח". ומעשה הזקנים שהיו מספרים כל הלילה צריך לומר שהיה זה כשעדיין לא חיברו ההגדה בכתב לכל ישראל (עיין עריכת שולחן סימן תפ"א סעיף ג'). ועיין מה שכתבנו לעיל בד"ה "מזדרזים בקריאת ההגדה".

כל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח. אחר שגומרים הסדר, לא תהיינה אסיפות בדברים בטלים, אלא מי שהוא עדיין ער, יספר ביציאת מצרים ובשבח השם יתברך (איגרת מהרי"ץ).

קריית שמע שעל המיטה. המנהג הוא שגם בליל פסח מדקדקים לקרוא קריאת שמע שעל המיטה, כסדר שנוהגים בשאר לילי השנה.

ג' לילות. עיין עריכת שולחן סימן תפא סעיף ח.

אין לו תשלומין. מי שלא אמר הגדה בליל פסח, אין לו תשלומין. שהרי כתוב "בעבור זה" לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך, וכתוב "בערב תאכלו מצות", מכאן ואילך רשות.

מקרים וגדרי דין בחיוב אכילת מצה בליל הסדר

כזית מצה – מחמשת מיני דגן. אין יוצאים ידי חובת מצה אלא אם כן נעשתה מאחד מחמשת מיני דגן, שהם חיטים, שעורים, כוסמין, שיבולת שועל, ושיפון. שאלו באים לידי חימוץ. ומזה שכתבה התורה איסור אכילת חמץ וחיוב אכילת מצה סמוכים (שנאמר "לא תאכל עליו חמץ, שבעת ימים תאכל עליו מצות") ללמדנו שאדם יוצא ידי חובה במצה – דוקא בדברים הבאים לידי חימוץ.

חיוב אכילת מצה בלילה הראשון. אין חיוב אכילת מצה אלא בלילה הראשון בלבד (ובחוצה לארץ גם למחרת, בליל יום טוב שני של גלויות) ואף בלילה הראשון יוצא בכזית מצה, ושאר כל אכילותיו יכול לאכול פירות וירקות ואורז ותפוחי אדמה וכיוצא בזה [ואע"פ שחייב לאכול עוד כזית לאפיקומן, אינו אלא "זכר לקרבן פסח הנאכל על השובע" ועל כן אין מברכין עליו וכו'. ומה שאוכלים "כורד" הוא רק לצאת מהספק. אבל מהתורה די בכזית אחד].

מצה שרויה. מו"ז מזהר"ר עמרם קורח זלה"ה הרב הראשי בדור האחרון לגולת תימן – התיר אפילו לכתחילה לשרות המצות הקשות שעושים בזמנינו, שרייה קלה, כיון שלא נשתנה מראיתה וְשם מצה עליה כי לא חל בה שום שינוי לא בצורתה ולא בטעמה.

והיות ומימות עולם המצות הן רכות, לא התעוררה השאלה, אם יוצא בליל חמשה עשר במצה שרויה, כפי שעכשיו מתעוררת השאלה, שהמצות קשות. ובשולחן ערוך (סימן תסא סעיף ד') כתוב, "יוצא אדם במצה שרויה והוא שלא נימוחה. אבל אם בישלה אינו יוצא בה", עכ"ל. (וכתבו האחרונים דאיירי רק בדיעבד ולזקן או חולה.) ומו"ז התיר לשרותה ועובדה היתה בדידן בזמנו, שרינו המצה שרייה קלה מאוד. [ועיין באריכות בעריכת שולחן סימן תסא סעיף ו']

מצה עשירה. אף על פי שלא נהגו לעשות מצה עשירה, מכל מקום מעיקר הדין מותר לעשותה בְּמִי פירות בלא מים [כיון שמי פירות בלי מים אינם מחמיצים כלל אפילו שהה הבצק כל היום ונתפת. דאין זה חימוץ אלא סירחון – משנ"ב] אבל אינו יוצא בה ידי חובת אכילת מצה, בין בלילה ראשונה בין בלילה השניה בחוץ לארץ.

מצות מכונה או עבודת יד. נהג רבינו זצ"ל – לצאת ידי חובת מצה בליל הסדר במצות מכונה, כיון שבמצות עבודת יד קיימים חששות גדולים יותר ממצות מכונה, וכדלהלן:

בתימן הנשים שהיו רגילות וזריזות ובקיאות בלישה ואפייה כל השנה והיו יראות ושלימות בתכלית, רק הם היו לשות ואופות המצות (עיין משנה פסחים דף מח ע"ב). [והיו בורות החיטה ונזהרות לא לדבר מחשש שיתזי רוק מהפה ויחמיץ, והיו טוחנות ולשות ואופות,

חובת אכילת במצה העשויה משיבולת שועל. ואם אין יכולים לעשות זאת, יוצאים ידי חובתם במצה שרובה מאורז, כל שיש בה טעם דגן, ואפילו אין בתערובת כזית דגן בכדי אכילת פרס. ואם גם כמות הדגן הקטנה שיש באורז תגרום להם נזק, פטורים לגמרי, ויענו אמן על ברכת אחרים שמברכים "על אכילת מצה" וברכת "המוציא" ודי להם בזה. אבל במצה העשויה משאר מיני קטניות, אינו יוצא ידי חובתו אם אין בה כזית דגן בכדי אכילת פרס.

אם מזיק לו. אם מזיק לו אפילו בכל תערובת, די לו בכזית אחד שיאכל מעיסה שמעורב בה אורז וחטה. ואם הכזית מזיק לו גם באופן הזה מחמת חומר הנזק יש להקל, ודי לו בכזית בשיעור אחד עשר גרם.

אנוס רחמנא פטריה. חולה שמזיק לו אפילו כל שהוא מעורב, פטור לגמרי. ויסוריו כפרה. ואנוס רחמנא פטריה. וצריך להיות שמח וטוב לב, לקיים שמחה ועונג יום טוב במה שיכול. ואפילו שאינו מזיק עד כדי סכנה, מכל מקום כיון שיכול לגרום לו סכנה, פטור.

הרוצה לעשות הסדר בכמה בתים. במקומות שאין בהם מי שיודע לערוך את הסדר כדין וכהלכה, מי שרוצה לערוך סדר לאחרים ואינו אוכל עימם מתחילת הסדר, יקיים תחילה לו ולבני ביתו את הסדר עד אחרי ברכת המזון. [ומה שמפסיק ועדיין לא גמר ההלל ולא שתי כוס רביעי, מותר. דרק גבי אכילת האפיקומן אסור לאוכלו בשני מקומות, ולא בשתי כוסות או באמירת הלל.] ולכתחילה יאכל גם את האפיקומן לפני ברכת המזון. ואחרי ברכת המזון הולך ועורך סדרים לאחרים, ואינו מברך להם ברכת המזון. ואם אין מי שיודע לברך ברכת המזון, יקרא אותם מלה במלה, וגומר להם ההלל, ומברך להם על כוס רביעי, ושותים. ולא יאכל ולא ישתה במקומות שעורך להם הסדרים, שהרי כבר אכל אפיקומן בביתו ואין אוכלין אחר האפיקומן כלום. ואחרי זה חוזר לביתו לגמור ההלל על כוס רביעי [ברכת המזון אינו יכול לברך להם כיון שכתוב "ואכלת ושבעת וברכת" דרק מי שאכל מברך, משא"כ בברכת הגפן והירקות והמוציא יכול להוציא אחרים ידי חובה, כיון שהם חובה ב"קום ועשה" להביא עצמו לחיוב בברכת המצוה, יש בהן משום עֲבֹבוֹת]. אם ירצה לגמור תחילה כל הסדר בביתו ואפילו ההלל, ואח"כ לעשות סדרים לאחרים, מותר אך לא יאכל ולא ישתה עמם.

אם ירצה להקדימם לו, יכול לעשות תחילה סדרים לבתים אחרים, ולא יאכל וישתה עמם, שהרי אסור לטעום קודם קידוש וכו', ואח"כ יחזור לביתו לעשות כל הסדר, ובלבד שלא ישתה עד אחר חצות.

מצה שקמחה מעורב עם סובין או מורסן. מי שיש לו עצירות באכילת פת נקייה, יוצא ידי חובתו לכתחילה במצה שקמחה עם סובין [פירוש קליפת חיטים הנושרת בשעת כתישה] ומורסן [הנשאר בנפה] ואפילו למי שאינו חולה. וברכתה "המוציא", ואחריה ברכת המזון.

ומצה שכולה סובין או מורסן או שניהם ביחד, אין יוצא בה ידי חובתו וברכתה "שהכל".

מי שנשבע שלא לאכול מצה. אמר, 'שבועה שלא אוכל מצה', אסור לאכול מצה אפילו בליל פסח, אבל אמר 'שבועה שלא אוכל מצה בליל פסח', לוקה ואוכל מצה בליל פסח.

ולא היו נותנות לגברים ולילדים להיכנס והכל בדקדוק גדול]. וחשש חימוץ חמור יותר מכל טענה, כגון שמצות מכונה אוטומט וכי"ב. ומטעם זה בזמנינו לא טוב לאפות מצות בבתיים (ומה שבזמנינו חידשו מצות כעין "פיתה" וטוענין שהוא כמו בתימן, העיד רבינו זצ"ל בזה הלשון: "כי אינו כמו המצות של תימן, כפי שראיתי שהיו עושים אותן עד קצה יכולת מתיחת הבצק וכדקקות הנייר, רכות ונעימות, ואלו שעושים עכשיו נראות כעוגות מצות חמץ").

בלע מצה או מרור. בלע מצה, יצא. כיון שבמהותה יש בה טעם מצה אע"פ שאינו מרגיש הנאת טעמה. אך לכתחילה צריך ללעסה דטעם מצה בעיניו, והיא דרך אכילה. אבל אם בלע מרור, לא יצא. כיון שיש דין מיוחד במרור להרגיש טעמו. ואפילו אם בלע מצה ומרור כאחד, ידי מצה יצא, ידי מרור לא יצא. ואם כרכם בסיב ובלען אף ידי מצה לא יצא, כיון שמנע גם מן המצה מה שהיא ראויה לתת טעם בגרונו ואין זה דרך אכילה.

הקיא היין או המצה. מי שאירע לו והקיא אפילו כל הכזיתות שאכל וכל ארבעת הכוסות ששתה, יצא ידי חובתו. שכיון שנתקיימו מעשה המצוות, אינם נדחות. [ולענין ברכת המזון אם שָׁבַע, מברך. כך אמר לי רבינו זצ"ל – העורך].

האוכל ע"י זונדה. פסק רבינו זצ"ל – מי שניזון על ידי צינור המכונס בפיו עד מעיו, ודרכו נכנס המזון למעיו, רחמ"ל, מה שנקרא "זונדה" אין חייבים להאכילו דוקא ממצה, אך אסור להאכילו חמץ וכל איסור אחר. ופשוט שאסור לו לברך על אכילת מצה, שהרי אכילה דרך "זונדה" אינו דרך אכילה ואין החיך נהנה וממילא על כל מאכל שיתנו לו ובכל השנה, אין לו לברך.

גורים בכוונה לצאת ידי חובה. אם אדם יודע שהלילה פסח ושהוא חייב באכילת מצה, יצא ידי חובתו גם אם אכלה בלי כוונה. וכן אם אנסוהו לאכול וידע שהיום פסח, יצא [ומברך עליה, דאנן סהדי שנח לו לקיים המצוה, או מצד שהחך נהנה, עיין "עריכת שולחן" סימן רד סעיף ה]. כיון שאין כאן ביטול ועקירת כוונה, אבל אם חשב שהוא יום חול אין זו מצוה, דזו עקירת כוונה.

לצאת ידי חובה למי שיש לו בעיות נפשיות. אלה שיש להם בעיות ריכוז או בעיות נפשיות, ושותים תרופות, צריכים לשתות תחילה התרופות, ואחר כך יעשו כל מצוות הלילה, ויוצאים ידי חובתם לכתחילה. [והיינו שדנים אותו לפי מצבו באותו זמן, אם בריא ואם שוטה.]

המוציא ידי חובה חולה שאינו יכול לבטא בשפתיו. מי שקשה לו לְדַבֵּר, כמו אלו שאירע להם רחמנא ליצלן מה שנקרא "אירוע מוח" יכול אַחַר לברך לו "המוציא" ו"על אכילת מצה", אף על פי שהמברך לא יאכל, וכן יכול אַחַר לקדש לו, אף על פי שהמקדש לא ישתה מן היין [ועיין "עריכת שולחן" סימן קסז סעיף כד].

מי שהמצה מזוקה לו. מי שהמצה מזיקה לו בעיכול [ורבינו הרמב"ם בספר הרפואות, הנקרא בלשון ערב "טב אלבואסיר" כתב שאכילת מצה גורמת לטחורים] מותר לו לכתחילה להימנע מזה וכיון שהטחורים נגרמים מכך שהיא מצה ולא חמץ שטפח, לפי"ז אין הבדל בין מצה למצה עשירה, ששניהם מזיקים לו וממילא לא יועיל לו עצה לצאת ידי חובה במצה עשירה, על כן יאכל בלילה זה כזית אחד שזהו החיוב מהתורה.

בעלי "צלייאק" בחיוב אכילת מצה. פסק רבינו זצ"ל – אלו שיש להם רגישות לקמח חיטה (הנקרא "צלייאק") לכתחילה יוצאים ידי

אמר 'קונם אכילת מצה עלי בליל פסח', אסור לאכול מצה.

אם נשבע שלא לשתות ארבעה כוסות או שלא לאכול מרור בליל פסח, אסור לשתות ארבעה כוסות ולאכול מרור.

יום טוב ביום השני בחו"ל. כל מנהגי ודיני הסדר בליל ראשון, נוהגים גם כן בליל שני של גלויות.

אף על פי שמעיקר הדין בליל הסדר השני בחוצה לארץ מותר לאכול ולשתות אחרי ההלל, מכל מקום העושה כן הוציא עצמו מכלל המהדרין ועובר על דברי חכמים, והמנהג היה ליזהר בזה כמו בליל ראשון.

מי שיש לו רק שלוש מצות והוא בחו"ל. מי שיש לו רק שלוש מצות והוא דר בחוצה לארץ שצריך לעשות סדר גם בליל יום טוב שני של גלויות, אם הוא מהנוהגים לקחת שלוש מצות ולפרוס אחת לשתים, ולשמור החצי לאפיקומן, ולברך "המוציא" על שתיים וחצי (כשתילי זיתים), יברך בלילה הראשונה "המוציא" ו"על אכילת מצה" וכן הכריכה מן הפרוסה, ושתי השלימות ישאיר ללילה השניה, כדי שיהיה לו לחם משנה. ואם יכול לשייר פרוסה קטנה, ישייר, ויניחנה בלילה השניה בין השלימות. ואם אין לו מספיק בלילה הראשונה באחת, יקח פרוסה מן השניה, ויבצע בלילה השניה על אחת וחצי. [דבשעת הדחק יסמוך על המנהג השני, כדלהלן].

ואם הוא מהנוהגים לקחת שתי מצות ולפרוס אחת לשתים, ולברך על ככר וחצי (כמהרי"ץ) יקח אחת וחצי ללילה הראשונה, ואחת וחצי ללילה השניה.

מצה גזולה. אין אדם יוצא ידי חובתו במצה גזולה דהוי מצוה הבאה בעבירה.

יוצא ידי חובה רק במצה שלו. אין אדם יוצא ידי חובתו אלא במצה שלו, ולכן אלו ששוכרים תנור ובאים לאפות בעצמם, צריך כל אחד לומר, כל מי שתבוא לידי מצה שלי, הרי היא לו במתנה.

מצה שנעשה בה עבירה, שאינה בגוף המצוה. אף על פי שאינו יוצא במצה גזולה ואסור לו לברך עליה, אבל אם הביאו לו בשבת מצה מרשות היחיד לרשות הרבים או להיפך, יוצא בה ומברך עליה, אף שנעשתה בה עבירה. והטעם לפי שאין העבירה בגוף המצוה כמו בגזולה.

המוצא מצוה. המוצא מצה ויודע שבודאי הגמור היא כשירה, ואין בה סימן כדי להתחייב להשיבה למאבדה, יוצא בה ידי חובתו. והטעם, שכיון שאינו מחוייב בהשבת אבדה, קנאה ובודאי עד שעת אכילת מצה גם המאבד נתייאש ממנה.

מצה שאולה. מצה שאולה יוצא בה ידי חובתו (שתילי זתים).

חרוסת

החרוסת בלולה מתעורבת כתושה 'עבה', זכר לטיט, ו'לחה' זכר לתפוח, ועושים אותה מפירות שנמשלו בהם ישראל, וכוללת, רימונים, תפוחי עץ, תאנים, שקדים, אגוזים, שומשומין, זנגביל, הל, כמון, זיר [היינו ציפורן], קרפף [היינו קינמון] ונותנים עליו תבלין כגון, קינמון וזנגביל הדומים לתבן שהיו מגבילים בו את הטיט, ויש שעשו גם פלפל חריף. ויש ששמים צימוקים. ויש שלא עשו תפוחים מחמת שהתפוח מעפש החרוסת, ומרככים החרוסת בחומץ וביין (ולא בין בלבד) זכר לדם, ויש שאין מרככים אלא בחומץ.

יש מקום שלא גדלים בו רוב הפירות, ועושים החרוסת מצמוקים, שומשומין, תמרים, שום, ופלפל חריף, ובגלילות עשאוה מתמרים מבושלות בלבד.

[מדברי הרמב"ם הלכות חמץ ומצה (פרק ז הלכה יא) מפורש שהחרוסת עשויה מדבר אחד, כמו שכתב, לוקחין תמרים או גרוגרות או צימוקים וכו' ונותנין לתוכן חומץ, ומתבלין אותם בתבלין, כמו טיט בתבן כו'. ומבואר שהוא זכר לטיט (ולא זכר לתפוח) וחשיבותה כטיט לא מחמת שהיא עבה אלא מחמת מצוות עשייתה כתעורבת תבן בחומר, כך התמרים מעורבים בתבלין.]

ריכוך החרוסת ביום טוב או בשבת. מותר לרכך החרוסת בחומץ ביום טוב (מהרי"ץ). ואם חל בשבת, צריך לרכך החרוסת מערב שבת. ואם לא ריכך, ירכך בשבת לכמות שהוא צריך לטיבול המצוה.

ליל פסח בשבת. חל להיות ליל פסח בשבת ולא הכין מי מלח קודם השבת (לנוהגים לטבל הכרפס בחומץ או במי מלח) ואין לו חומץ, מותר לעשות מי מלח לצורך טיבול אותה סעודה. ולנוהגים לטבל הכרפס בחרוסת, אם אין לו חרוסת יטבל במי מלח או חומץ, ולא תתבטל ממנו המצוה לגמרי.

טיבול שני בחרוסת. לנוהגים לטבל כרפס במי מלח או בחומץ, לאחר שאכל הירק מותר לסלק הירק ומי המלח (או החומץ) מהקערה, כיון שטיבול שני לכולי עלמא הוא בחרוסת.

זרוע. לא נהגו לחזר אחר זרוע. ויש קהילות שמחזרים אחריו.

בזכות נשים עדקניות נגאלו אבותינו ובזכותן ניגאל בב"א
"כפי ששמעתי מזקנים ומה שראיתי בילדותי בביתנו וכו' [הנשים] היו יראות ושלמות בתכלית, עד כי לא יאומן כי יסופר בעת הזאת לתאר. ועיין ב'אבן ספיר' עדות אשר ראה בעיניו: "ופעם שמעתי מפי זקן מופלג שנלב"ע כבן למעלה מתשעים שנה, מעשה באיש אחד שבא לתימן, ורצה לראות איך המעשה (אפיית מצות). ומרוב התלהבות ניסה לסייע, ומבהלת האשה שמא קלקל לה, התעלפה". (עריכת שולחן ח"ה סימן תנו סעיף ב')

וזאת למודעי

כשכתוב ויש מקומות, הכוונה על מקומות שקשה להגדירם בפני עצמם. ויש גלילות, הכוונה על איזור שרעב. ויש קהילות, הכוונה על איזור רדאע. ויש מקום, הכוונה על איזור חבאן. וכל לשון שהוא בפתח, הרי ענין זה שווה לכל, בין כשהוא מוסכם בין כשיש בו חילוקים.

דברי אגדה

לקט מאמרים ופנינים סביב הגדה של פסח, הלל, ויסודות האמונה מדברי מרן הגאון הגדול רבי שלמה קורח זצ"ל

"וְהִשְׁבֹּתָ אֶל לְבָבְךָ"

וְאָפִילוּ בְּלִנּוּ חֲכָמִים, בְּלִנּוּ נְבוֹנִים, בְּלִנּוּ יוֹדְעִים אֶת הַתּוֹרָה מִצֹּה עָלֵינוּ לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרָיִם.

וביארנו שהרי פרעה הרשע לא הושיב את החכמים ויודעי התורה והנבונים בהיכלי החכמה לעסוק בה, וגם הם עבדו פרך, זה פשוט.

והרמב"ם בפרק ז' מהלכות חמץ ומצה כתב "אפילו חכמים גדולים חייבים לספר ביציאת מצרים" והוא כלשון ההגדה. ונראה להשוותו עם מה שפסק בהלכות חגיגה פ"ג הלכה ו', "אפילו חכמים גדולים שיודעים כל התורה כולה חייבין לשמוע בכונה גדולה יתירה, ומי שאינו יכול לשמוע מכוין לבו לקריאה זו, שלא קבעה הכתוב אלא לחזק דת אמת" וכו' עש"ב. ומכאן נבין טעם שאפילו חכמים שיודעים כל התורה וכו', כי אין החיוב בידיעת הדברים, אלא לחיזוק דת האמת, וגם כאן חכמים גדולים שיודעים בודאי סיפור יציאת מצרים צריכין לספר, כי אין הדין בידיעה בלבד אלא בחיזוק ופרסום האמונה.

אמונה בחוש

"וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ וְכוּ' בְּשָׁעָה שֵׁשִׁי מִצֵּה וּמְרוֹר מִנְחִים לְפָנֶיךָ."

ובעל הגדה לא אמר בשעת חיוב אכילת מצה ומרור, להדגיש, שצריך הסיפור להיות שונה משאר סיפורים הנשמעים רחוקים, וצריך להיות עם צירוף עשיית מעשים שיזכירו וירגישו גם בשאר החושים לעוררו, ויהיה כנוגע לו כל העניין וכמו שיש מצוה להראות עצמו בכל דור ודור, וכדלהלן.

לעורר את רגש האמונה

"מְרוֹרִים אֵלוּ שְׁאַנְחֵנוּ אוֹכְלִים וְכוּ' וּבְכָל דּוֹר וְדוֹר חֵיב אָדָם לְהִרְאוֹת אֶת עַצְמוֹ פְּאֵלוֹ הוּא יֵצֵא מִמִּצְרָיִם" וכו'

גרסת התלמוד בפסחים (קטו ב) בכל דור וכו' בלי וי"ו, אבל כאן הוא סמוך למה שאמר למעלה, "מרורים אלו שאנו אוכלים על שם מה".

ולכאורה יש להבין – בשלמא פסח ומצה אנו עושים זכר וסימן כדי לשבח ולזכור חסדי ה' עלינו, אבל מרור כדי שנוכור כי מררו את חיינו, למה לנו בעת הזאת של שמחה?

ומבואר על ידי הקשר הענין, כלומר שצריך שנוכור ונעשה מעשה ממש כדי שנוצטער בצער מרור אבותינו, כי רק על ידי זה נוכל בכל דור ודור להראות עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, אע"פ שריחוק הזמן ואינו טבעי שעדיין נרגיש משהו כלפי המצרים. וע"י הזכרת המרורים אנו מעוררים את הרגש לעצמנו.

להזכיר שם שמים

וַיֹּאמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֶבְרָה וַיִּזְעַקוּ, וַתַּעַל שְׁוֹעַתְם אֶל הָאֱלֹהִים מִן-הָעֶבְרָה: (שמות ב, כ)

וביאר רבינו זצ"ל – כדי שישמע השם ויענה להסיר הקושי והיסורים מהאדם לא די באנחה, גם אם היא באה מעומק הלב, אלא צריך שיבטא אנחתו במילים ויזעק. ובפי אבותי ורבותי וזקיננו זכורני כשהיו נאנחים הרגילו עצמם לומר "הוי האלהים" ובל"ע יוה, אלה, כארגנאן וחבל על רבים שהרגילו עצמם להוציא בשעה קדושה כזאת, מלות חסרות משמעות, כגון "אוי", "נורא" ובל"א "אוי גאוואלד" או שאומר "אוי בי וכל כיו"ב של להג חנים.

וסיפר רבינו זצ"ל בזה הלשון: לפני כשלושים וחמש שנה, בעוונותי הרבים נפלתי בפח יוקשים ל"משפט", ובאו לשאול אותי 'עיתונאים' מה יש לי לומר. כיון שידעתי כי דברי יפורסמו בכל ארץ ישראל וגם בחוץ לארץ, היתה לי סייעתא דשמיא לומר משפט סגולי שרציתי שעל ידי כך ישמע ויקרא לכל, פרסום אלהותו יתברך בורא כל העולמות ובוה אוושע, על כן אמרתי רק המילים – יש בורא עולם.

להכריז שם שמים ברבים

סיפר רבינו זצ"ל בזה הלשון: מעשה היה ביהודי ירא שמים שפרנסתו המרווחת

התערערה ובא אלי שאתפלל עליו. השבתי – אתן לך סגולה בדוקה, ואם תנהג כך, תיוושע בעזרת ה'. לך תדפיס בכל החשבונות שלך, וכן בכל הניירות שאתה שולח מכתבים, את המילים אני מאמין בבורא העולם ואל תבוש מפני שום מלעיג. לאחר שנה פגשתיו שמח וטוב לב, ובישרני, עשייתו כדברך, בתחילה תמהו או צחקו עלי, ועתה אפילו הגויים מקבלים דבר זה. וכך ברוך ה' חזרה פרנסתו כפי שהייתה, וכך עצתי לכל אחד.

וסיים רבינו זצ"ל – ופשוט שצריך שיהא לו זכות שתועיל לו סגולה זאת.

תכלית הנס – לספר חסדי ה'

בהלל אנו מזכירים, "לא אמות פי אחיה ואספר מעשי י"ה. יסר יסרני י"ה ולמות לא נתנני" (תהלים קיח יז-יח)

וביאר רבינו זצ"ל – "ואספר מעשי י"ה", זו תכלית חיי האדם, לכן "ולמות לא נתנני", כלומר, מזה שלא בא מוות מחמת שיסרוני – הוא משום שהקב"ה רוצה שאוספי לספר מעשיו.

תכלית הבריאה – לפרסם שמו יתברך

"וּלְמַעַן תִּסְפָּר בְּאָזְנֵי בְנֵי וְכוּ' בְּנֵיךָ אֶת אֲשֶׁר הִתְעַלְלָתִי בְּמִצְרָיִם" (שמות ב, ב)

ורש"י כתב "התעללתי" – שיחקתי. ולא יתכן ח"ו לומר שהשם ישחק בברואיו סתם לשם משחק, אלא נכתב בסוף הפסוק התכלית לכל זה והיא "וידעתם כי אני השם", כי זו תכלית הבריאה, לפרסם אלהותו יתברך

(מספר "דבר תורה" לרכינו זצ"ל)

"והגיענו לזמן הזה"

בליל הסדר וכן בכל חג וחג אנו מברכים "שֶׁהַחַיִּינוּ וְקִיְמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לְזֶמַן הַזֶּה".

וביארנו, "שהחינו" לחיות עד החג, "וקיימנו" בהספק מזון ולבוש, "והגיענו לזמן הזה" לחיות בחג עצמו ו"בזמן הזה" ולא המיתנו בפרוס החג רחמנא לצלן.

שפלותו הקודמת, כי גאותו של האדם מונעת ממנו להביט אחורה.

ומשום כך למדונו רבותינו בסיפור יציאת מצרים בליל פסח, קודם לפתוח בגנות ואח"כ בשבח, וכמו שאנו מתחילים לפי שתי השיטות שזכרו בגמרא: מתחילים "עבדים היינו לפרעה במצרים", כי אם לא נזכיר עבודתנו ושפלותנו הקודמת, יחסר בשבח של השם יתברך, כי אז נחפש כאילו מה אנחנו, תרמנו להצלחה.

וכן "מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו, ועכשיו קרבנו המקום ב"ה" וכו' כי כשאדם מגיע לפסגה חייב למדוד את התהום שממנה עלה.

אבל אם הוא מודד עצמו בעת תשועתו ומוחק בכך נקודת הראשית, משם הוא נושע, הרי לא רק תחסר ההודאה להשם יתברך אלא עוד יתכחש לטוב, וכפי שבייר רבינו בחיי ב"חובת הלבבות", ב"שער הבחינה" בתחילת הפרק, שהרי הבורא יתעלה מטיב לנו בכל עת ועת, ולמה אין מתבוננים בכך?

לפי שכל טובה שעברה, מצפים לטובה אחרת גדולה ממנה, והראשונה נקטנת מאוד בעיניו ולא נחשבת, וכשתבוא הטובה השניה ואפילו גדולה יותר, שוב מצפה לטובה גדולה ממנה, ומתקטנת הטובה שקדמה לה, וזה כמו בממון, מי שיש לו מאה רוצה מאתיים, ומי שיש לו מאתיים רוצה ארבע מאות, – ובזה אפשר להסביר סוד כפיות הטובה, כי לאחר שאדם הוטב ע"י חבירו, אז אח"כ נקטנת בעיניו טובה זו עד שבו לה (מספר "נצח חיינו" לרבינו זצ"ל עמ' קלח).

אל תתפתו לומר כי יצאתם ממצרים בדרך מקרה

"בהיגלות השי"ת עלינו בהר סיני נאמר: "אנכי ה' אלהיך, אשר הוצאתיך מארץ מצרים, מפית עבדים" (שמות ב, א)

ורבינו זצ"ל האריך לבאר ציווי זה בספרו "נצח חיינו" (פרק יז), והביא שם דברי ספר "החינוך" מצודה כה, ובתוך דבריו כתב "החינוך", שלא יפתה לבבכם לקחת ענין צאתכם מעבודות מצרים ומכות המצרים בדרך מקרה, אלא תדעו שאנכי הוא שהוצאתי אתכם בחפץ ובהשגחה, כמו שהבטיח לאבותינו אברהם יצחק ויעקב ע"ש.

וכבר אמר רבינו זצ"ל – שאם יש המכחישים את יסוד האמונה של יציאת מצרים אז אין פלא שמדה כנגד מידה קמים אנשים

החטיין לתקנם. ואם ישראל מפרישין עצמן מהאומות הם מתקנים הבריאה לכל העולם.

"היתה לראש פנה"

בהלל אנו מזכירים "אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה" (תהלים קיח, כב).

ביאר רבינו זצ"ל – דרך משל: אלו האבנים הקטנות שאין בונין בהם ואינם נחשבים, אבל כשיוצקים עמודים לבנין ונועצים בארץ, ממלאים אותו בעפר ואבנים קטנות, כדי להקשות הקרקע ולהדקו לארץ, לחזק בסיס העמודים. והם נעשים כפינות הבנין, שעליהם נשען הבית.

והנמשל: בישראל על אף שהם הקטן שבאומות, הם ראש פינה לעולם בכל ענין וכפי שתולדות העולם הוכיחו כן.

עבודת ה' = עבודת שהיא חירות

"יציאת מצרים באה לחנך כל דור ודור מחדש, כי אנו בני אברהם יצחק ויעקב. על כן – חייב אדם להראות עצמו כאילו זה עתה יצא ממצרים, לא לפני יום או שעה, אלא באותו רגע הגיע ישר מעבודות מצרים להסב ליל הסדר כבן חורין, משיעבוד לאדם, לשיעבוד ליוצר הכל, שיעבוד שכולו נהפך לזכות. ומצוה לשתות יין, ולאכול מצה, וירק, ולרוחץ ידים, ולהתלבש בכבוד, כל זה לא על ידי צורך עצמי, אלא צורך רוחני, וא"להי, זוהי עבודת של חירות, ולא חירות של עבודות" (מספרו של רבינו זצ"ל "יש בורא עולם" עמ' קנז)

ג' יסודות

"מעשה רבבי אליעזר וכו' והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה, עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם רבותינו הגיע זמן קרית שמע של שחרית"

וביאר רבינו זצ"ל – לכאורה למדנו מכאן ג' דברים – א) גבול ההארכה, עד כמה הוא שבחה, והוא כל הלילה. ב) שאמרוה בדרך סיפור, כמו שאמר "והיו מספרים". ג) האריך התלמידים הודיעו בדרך כבוד שהגיע זמן קרית שמע, וממילא יבינו שחייבים לקום לקרית שמע ולא אמרו להם התלמידים בפירוש שיקומו, אע"פ שהוא קיום מצוה שמחויבים בה גם רבותיהם.

מתחיל בגנות ומסיים בשבח

כל אחד ואחד מאתנו תשועותיו מולידות צרותיו בהתנהגותו בזחיות דעתו בשכחת

"עבדים היינו וגו', ויזיאנו ה' וכו'

ואלו לא גאל הקדוש ברוך הוא את אבותינו ממצרים, הרי עדין אנו ובנינו ובני בנינו משעבדים היינו לפרעה במצרים" וכו'.

וביאר, שנגזר עלינו להיות עבדים, וצריך היה רחמים מהקב"ה שיבטל הגזירה ויגזור לטובה שנהיה עם בני חורין. ואנו מזכירין "בני בנינו" – להוציא מלב חושב כי במשך הזמן היה משתנה המצב מאילו, על ידי מלחמה או שינויים בעולם.

ה' יתברך מסובב כל הסיבות

בהלל אנו אומרים "השם לי בעזרי" וגו' (תהלים קיח, ז).

וביאר, בני האדם העוזרים לי, הוא משום שה' לי, כמה דאמרי אינשי "אם יזמן לך נברא, תודה לבורא". והטעם, כי הוא הזמינם לכך.

או הפירוש הוא, כשם שה' עוזר לי, גם עוזר לעוזרי.

"והבדילנו מן התועים וכו"

בליל הסדר בקידוש אנו מזכירים "תרומה הבדילנו מכל עם" וגו'.

ביאר רבינו זצ"ל – "תרומה", לשון רוממות, שרוממנתנו היא בכך, שאנו מובדלין מכל עם. ולא אמר מכל העמים, והכונה כדי שלא נידמה לשום עם ונטעה לחשוב שהמניעה הוא בהכללה אבל יש "עם" אחד מכולם שהוא טוב, שמותר להידמות לו, על כן הדגיש מכל "עם". ובילקוט ישעיה תכט איתא, שאפילו הצדיקים שבהם ירשי גהנם הם.

ומה שכתוב "הבדילנו" ושאר האמור בהמשך הוא סיפור מהי ההבדלה מכל עם, ארץ וכו', עד סוף כל הענין.

ובמדרש (במדבר רבה פ' ג) על פסוק "ואבדיל אתכם" במה מובדלין, בכל מעשיהן, בחרישתן – לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו. בזריעתן – שדך לא תורע כלאים. בקצירתן – לא תכלה פאת שדך, בקוצרך וכו'. במננים – שישאל מונין ללבנה ואומות העולם מונין לחמה וכו' ע"ש באריכות ועיין דברים רבה פ"ז ג'.

והבדלה זו היא תיקון העולם, כמו שרמז במדרש (במדבר רבה פ"ח ה) וכשם שהבדיל בין האור ובין החשך, בשביל תשמישו של עולם, כך הבדיל ישראל מן האומות וכו', ע"ש"ב.

ועל פי זה נבין עומק הלשון שאמר תרומה, וכונתו לומר שהבדלת ישראל מן האומות, היא עישור הבריאה, כהפרשת תרומה מן

יסודות בהנהגה ובמידות

כתב מרן בשולחן ערוך (סימן תע"ב סעיף ה) וזה לשונו: ותלמיד חכם מפלג בדורו, אף על פי שלא למד ממנו כלום, חשוב כרבו ואינו צריך הסיבה, עכ"ל.

ורבינו זצ"ל האיר את עינינו בכמה יסודות מרעישים - מרן דקדק לכתוב "בדורו", היינו לפי הדור גדלותו, אבל כמו בדורינו בעוונות הרבים כל קבוצה מחשיבה רבה כמופלג בדורו, וחבירו כקליפת השום, וכל שמפרסמים אותו וסביבתו מפלגות ועתון או רדיו, הוא דמרתתי מניה המוני עם ותלמידים שלימודם מקופיא, והוא רחום יכפר וגו'.

לך נא ראה גדלות אמת של מרן, שהשי"ת היה עמו ונחשב לגדול הדורות מאז, ואף על פי כן מכתיר אחרים בדורו כגדולי הדורות, שכן כתב בשולחן ערוך (סימן קמא סעיף ח) וזה לשונו: "ומעשה באחד שקרא כמו שהיא כתובה בפני גדולי הדור הרבנים ה"ר יצחק אבואב, וה"ר אברהם ואלנסי וה"ר שמואל ואלנסי בנו וכו' ע"ש.

וכמה הלכתא גברותא ילפינן מזה (א) ענותנותו של מרן וחיותו לרומם ולנשא עוד תלמידי חכמים. (ב) אין הכרח שאחד לבדו יזכה בכתר 'גדול הדור'. (ג) אב ובנו יכולים להיות גדולי הדור, ולא אמרינן שהבן צריך להצטנף ולהקטין עצמו מחשש כיבוד אב, אלא אין כאן שום דררא דכבוד אביו.

ובכמה מקומות בחיבורי "חיי שלמה" על הש"ס הבאתי מלשונות הגמרא שגם בעל מעשים נקרא גדול הדור, ואחת מהן לא מצא בת תלמיד חכם, ישא בת גדולי הדור (פסחים מט ע"ב) והנה בנידון דידן, לענין הסיבה לא נקט 'גדול הדור', אלא די בכך שהוא "תלמיד חכם מופלג בדורו", ולא דוקא המופלג ביותר, כמו שמגדירים גדולי הדור שהם לכאורה הגדולים ביותר.

ובזמנינו אין לנו לקבוע בקנה-מידה מי מופלג, כי לכל קבוצה מופלג שלה, ואפשר שבאמת בכוונה לא כתב מרן המופלג בדורו בה"א הידיעה, אלא סתמא נקט מופלג בדורו, גם משמע אפילו אינו מגדולי הדור, ואפשר שגם כמו דורינו שכל קבוצה מפלגת לה מופלג לעצמה (עריכת שולחן סימן תע"ב סעיף יא).

אמונה בתמימות

אמונה ויראת שמים צריכים תמימות. וכבר אמרו חכמי המוסר "מי שיש לו אמונה בלבו אין לו שום קושיא, ולמי שחסר אמונה לא

שהביא נוסח ההגדה, הקדים וכתב בזה"ל: "נוסח ההגדה שנהגו בה ישראל בזמן הגלות, כך היא, עכ"ל. וצ"ב למה נצרך לומר "בזמן הגלות" ולא כתב 'בזמננו' וכל כיוצא בזה? ועל כרחין לרמוז על צפיה לגאולת ישראל וביאת המשיח.

ומשמע שגם אז, בעת הגאולה, תהיה אמירת ההגדה אבל בנוסח אחר, וכפי שמסתבר שמאז ציווי התורה ובזמן המקדש, היה נוסח אחר שאינו דומה למה שאנו אומרים בהגדה זאת, שרובה ככולה דברי תנאים אשר רובם היו אחר החרבן, ולפיכך בעת הגאולה, תחזור אמירת ההגדה כפי שנהגו בזמן המקדש. כך נראה לע"ד לפרש דברי רבינו הרמב"ם.

ביאור הנוסח "הא לחמא עניא"

הא לחמא עניא - הא גם במשמעות "הלא", כלומר, הלא גם לחם עוני אכלו אבותינו במצרים, לכן כל עני שהוא צריך ורעב, שלא יתבייש לייתי וליכול.

או כמו שנאמר "הא לכם זרע וזרעתם" וגו', ובפירוש זה יישבתי טענת המערערים על הגירסא הזאת ומקלסין הנוסח "כהא לחמא" וכו'.

"אין כבוד אלא תורה"

כתב מרן השולחן ערוך - שאשה חשובה צריכה להטב (סימן תע"ב סעיף ד) וכתב הרב שתילי זיתים (שם סק"ו) ולא נהגו כן, וכן פסק פרי חדש עכ"ל. ו'חשיבות' היינו שהיא בעלת יראת שמים ומדקדקת במצוות וכן כל איש ואשה, אבל הכסף והזהב ושררות חולין, אינם כבוד האדם בעולם הזה, וברייתא מפורשת היא בפרק קנין תורה (אבות פרק ו) "אין כבוד אלא תורה" ועיין למהרי"ץ בעץ חיים חלק ב' דף י, ב, שהביא פירושים אחרים מה היא אשה חשובה.

"יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך"

כתב מרן השולחן ערוך - תלמיד לפני רבו אינו צריך הסיבה, אפילו אינו רבו מובהק אלא אם כן יתן לו רבו רשות (סימן תעב סעיף ה). וכתב הרב שתילי זיתים (שם סק"ט) בשם טורי זהבי: שאין חיוב על הרב ליתן רשות. ע"כ.

והעיר רבינו זצ"ל - ולע"ד רב כזה לא קרא המשנה "יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך" (אבות פ"ד מ"ב) אלא אם כן רואה צורך גדול להטיל עליו יראת שמים אם מתרשל בלימודו וכיוצא בזה.

שמכחישים את השואה שהייתה רק לפני כשבעים שנה, ועדיין יש מעטים של ניצולים שחיים בזמנינו רחמ"ל.

טעם שניתנו לנו מצוות רבות זכר לייציאת מצרים

הביא רבינו זצ"ל - את דברי ספר "החינוך" (מצוה כא) ובתוך דבריו כתב, "לפי שהוא לנו אות ומופת גמור בחידוש העולם וכי יש אלוה קדמון וחפץ ויכול פועל כל הנמצאות ובידו לשנותם כפי שיחפוץ בכל זמן מהזמנים, כמו שעשה במצרים ששינה טבעי עולם בשבילנו, ועשה לנו אותות מיוחדים גדולים ועצומים, הלא זה משתק כל כופר בחידוש העולם, ומקיים האמונה בידיעת השי"ת, וכי השגחתו ויכלתו בכללים ובפרטים כולם", ע"כ.

ועיין בפירוש המשניות לרמב"ם סוף מסכת מכות, בטעם ריבוי המצוות ותר"ג, שכתב, - כי ריבוי זה יביא לפחות שאדם יקיים מצוה אחת בשלמות, ובה יזכה לחיי העולם הבא, ע"ש בהרחבה.

והאיר רבינו זצ"ל - שאפשר לפי זה לומר, שכל המצוות הן סיוע והכנה לקיים מצוה בשלימות. גם יש להעמיס זאת על ריבוי זכרונות יציאת מצרים, כדי לבוא לידי שלימות בשרשי האמונה. (מספר "זמנים למלך" לרבינו זצ"ל)

השגחה פרטית

"אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, מִפֶּיַת עַבְדִּים" (שמות כ, ב)

ובספר "משכיל דורש" למו"ז מהר"ר יחיאל קורח זלה"ה כתב, יש להקשות למה לא אמר "אֲנֹכִי ה' בּוֹרְאֶךָ?"

ויש לומר - דעדיפא נקט, לפי שבזה התואר יש ביטחון, דאם יאמר "בוראך" אפשר לבעל דין לחלוק ולומר דעד כאן היא יכולתו, ומאחר שברא אינו משגיח עוד עליו, אבל באמרו "אֱלֹהֶיךָ" אז בזה יש בטחון ואמונה גדולה שהוא אֱלֹהֵינו פטרונו, דן דיננו ונוקם נקמתינו, ומשגיח תמיד עלינו כפי מעשינו, וממילא שהוא הבורא והיוצר והזן והמפרנס ברוך הוא וברוך שמו. עכ"ל.

ועיין מה שכתב נינו - רבינו זצ"ל ב"עריכת שולחן" (ח"א סימן ה' סעיף ד').

הציפיה לגאולה. האם יהיה 'הגדה' של פסח בעת הגאולה

רבינו הרמב"ם בסוף הלכות חמץ ומצה, לפני

יועיל לו שום תרוץ", כי ההוכחה במופת היא חד פעמית ומחזיקה לשעתה בלבד, ומי שלא ראה יחזור וידרוש את אותו המופת. וכשהמופת יתמיד יהפוך לטבע ולהרגל שחדל להשפיע, וכמו שהפלא הגדול ביותר הוא - האדם עצמו, אשר שום מחשב לא יוכל להתחרות עמו, חדל להדהים ולהפעים, כשם שפתיחת שני סתומים הנקראים עיניים והמורכבים כמו המוח משרירים ושומנים וקרומים דקים רואים דרכם אור פלאי, שהפך כל זה להיות הרגלו וטבעו של עולם, כשם שדרך שני חורים הנקראים אזניים שומעים קולות וחתיתכת בשר מחוספסת סגורה בין שני לועים ומתרוממת ומדברת, חדל להיות טבעי אלא דבר המובן מאליו, ולא ידעו ולא יבינו, או יותר נכון

אינם רוצים להבין ולדעת ביושר לבב, כי הנה עקבות מציאות הבורא וחכמתו ניכרת ומכרות מהם ומתוכם בבחינת "מבשרי אחזה א-לוה". על כן הטוען שכאילו אם יוכיחו לו במופת ישנה דרכו, אינו אלא תכסיס לשרירות לבו ולקבל כיסוי מדומה על דרך השקר שהולך בה, ולא נשאר לאמת ויציב אלא האמונה התמימה ומסורת אבותינו אשר בשמחה ובששון עמדו רגליהם על הר סיני ושמעו דבר ה' יתברך ונביאו ודברי חז"ל בכל דור ודור (דברי רבינו זצ"ל בספרו "זאת אמונתי").

טעם המנהג לקרוא שיר השירים בפסח
 "הרב הגדול מהר"י בן יחיא ז"ל בספרו אומר: כי נהגו לקרוא שיר השירים בפסח, להיותו

שיר נבואי, מנבא על גלות ישראל וגאולתם העתידית בימי משיח צדקנו, ומספר ענין יציאת מצרים, ולכן קורים אותו בחג הפסח אשר הוא זכר ליציאת מצרים, לנטוע בנפשינו מידת הביטחון, ושנאמין כי כאשר הוא יתברך שמר הבטחתו לישראל וגאלם מיד פרעה מלך מצרים, ככה יגאל אותנו שנית מארבע פינות הארץ, ויקיים דברו והבטחתו לישראל על ידי נביאיו, כי לא איש א-ל ויכזב, אף יקם ה' את דברו, וישב ה' א-להינו את שבותנו ורחמנו. אמן כן יהי רצון".

"ונוהגים לקרותו בשביעי של פסח. יש הנוהגים להתחיל בשבת חול המועד ולסיים בשביעי של פסח, וכל זמן שמפסיקים, אומרים פסוק "ברח דודי" וכו'. והקדמת מהר"י לשיר השירים

בשנת ה'תש"ך הפליג רבינו זצ"ל לליקווד לעשות "שימוש חכמים" ולקנות דרך בלימוד והנהגה, אצל מו"ר הגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל, ובלייל הסדר זכה להטב על שולחנו ולשמוע מפה קדשו דברי תורה ואורחות חיים, ולהלן מהדברים ששמע.

תחילתו של מדרון

"...ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל וכפר בעקר" וכו'.

ואמר מו"ר שלא כתב ולפי שכפר בעיקר הוציא עצמו מן הכלל, משום שההגדה מגלה לנו כי סיבת כפירתו שהוציא עצמו מן הכלל, והכפירה באה מחמת שהוציא עצמו, כיון שרצה ללכת בשרירות לבו, אזי הכפירה משמשת לו לתרץ את מעשיו, וסיוע לזה מנבל, שכתוב "אמר נבל בלבו אין א-להים", מתחילה הוא - נבל, ואחר כך - אין א-להים.

חיזוק עצמי באמונה

"ושאינו יודע לשאל את פתח לו. שנאמר, והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים".

והקשו כל המפרשים הרי תשובה זו נאמר גם לרשע?

אבל בתורה ניתנה תשובה אחרת לרשע, ואינה מזכרת בהגדה, ושם נאמר "זבח פסח הוא לה", אשר פסח על בתי" וכו', אשר מזה באמת שאסור להשיב לרשע, וא"כ מה נאמר כאן, כי בתורה כתוב "ואמרת" ולא כתוב

זענית', היינו שאינו בדרך תשובה אלא להתחזק בעצמו הוא אומר.

והמגיד שלא כתב 'ואמרת' מדובר שהאב מיסב על השולחן שאחד מהם רשע, והנאמר כאן הוא לצורך חיזוק עצמו באמונתו, ובזמן ששומע שאלות הרשע. ולפיכך, צריך לומר לעצמו "זבח פסח הוא לה". ובהגדה יש גם אנשים אחרים (שאר הבנים) והוא אומר להם, ולא לרשע, ולהם הוא מדקדק "לי ולא לך" (לרשע), והראיה שאין התשובה נאמרת לרשע, שלא אמר לי ולא לך. ע"כ תורף דברי מו"ר.

"אלא שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו, והקדוש ברוך הוא מצילנו מידם"

ואמר מו"ר, התנאים מעידים כי בכל דור ודור, אפילו אינו ניכר, אבל הם במצב עמידה והתכונות "של עומדים" לכולות. צא ולמד מה ביקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו ע"ה, שפרעה לא גור וכו', שיש כאן ראייה מכל הפרשה של לבן שאין ניכר כי רצה לאבד הכל, ואף על פי כן, אנו מוצאים כתוב "ארמי אובד אבי", שהעיד עליו הפסוק, שאע"פ שאינו ניכר שרצה, מכל מקום יש עדות שהוא רצה, וכן בכל דור ודור, אלא שאין ניכר, ומעשה לבן רומז לנו על כך.

"הללו את ה' כל גוים. שבחוהו כל האמים. כי גבר עלינו חסדו".

מו"ר אמר על זה: מעשה בגר צדק קודם שישפרוהו, יסרוהו, ואחר כך ביקשו ממנו סליחה, ענה להם, כתוב "הללו את ה' כל גוים, שבחוהו כל האומים, כי גבר" וגו'.

לכאורה קשה, מדוע ישבחוהו בגלל שעלינו גבר, אדרבא אנו צריכים להלל והם לבכות?

והמשיל להם, משל לקטן בן מלך שהיו לו חברים וכדרכם מתקוטטים, אמר בן המלך לחבירו שהכהו, כשאהיה מלך אזכור מה עשית ואעניש אותך. לאחר שמת אביו המלך, כשניתן כתר על ראשו של הבן הלך עם חברו שמקטנותו, ולא עלה בדעתו לומר, זכור איך הכיתני ומה שאמרת ליך.

כן הדבר בענין זה, לעתיד לבוא שיהיה מצב עם ישראל גדול כל כך שמה שיעשו הגוים בגלות יהיה כה קטן ביחס לגדולתם העכשוית, כמו המלך כעת שלא נזכר, הלכך הגוים יהללו ה' בשביל הטובה הגדולה שנתן ליהודים כעת ואינם נוגעים בהם, בכך התכוון הגר צדק, שיסוריו הם כאין וכאפס כנגד שכרו ואין צריך למחול להם על זה.

לכל קוראנו ולכל בית ישראל תיזכו לשנים רבות ולמועדים טובים

ערך הרב אוריאל צדוק שליט"א נכד מו"ר זצ"ל.

לעילוי נשמת מו"ר הגאון רבי שלמה קורח זצ"ל

© כל הזכויות שמורות. לתרומות והנצחות 054.8451734

מכון שפתי מלך